

INDEKS ZA INKLUZIJU

Tony Booth i Mel Ainscow

obrada i produkcija za CSIE
Mark Vaughan

Izdavač: CSIE - Centar za izučavanje inkluzivnog obrazovanja
Podrška inkluziji, izazov isključivanju
Prvo izdanje: mart 2000
Drugo, dopunjeno izdanje: septembar 2002

SADRŽAJ:

I deo

Inkluzivni pristup razvoju škole

Dobrodošli u Indeks za inkluziju

Ključni pojmovi: razvijanje jezika za inkluziju

Okvir za procenu: dimenzije i oblasti

Materijal za procenu: pokazatelji i pitanja

Proces korišćenja Indeksa

Indeks u upotrebi

Kakvim rezultatima škole mogu da se nadaju?

II deo

Proces korišćenja Indeksa

Faza 1. Početak rada s Indeksom

Faza 2. Procena postojećeg stanja u školi

Faza 3. Pravljenje inkluzivnog razvojnog plana škole

Faza 4. Sprovođenje prioriteta

Faza 5. Praćenje i procena rada sa Indeksom

III deo

Pokazatelji i pitanja

Lista pokazatelja

Pokazatelji sa pitanjima

IV deo

Zaključak i upitnici

V deo

Dodatna literatura i DEE (Disability Equality in Education / Jednakost u obrazovanju za decu ometenu u razvoju)

I deo

Inkluzivni pristup razvoju škole

Dobrodošli u Indeks za inkluziju

Indeks je sredstvo podrške inkluzivnom razvoju škola. To je sveobuhvatni dokument koji svakome može da pomogne da utvrdi koji su naredni koraci u razvoju škole u kojoj radi. Ovi materijali su osmišljeni tako da se oslanjaju na korpus znanja i iskustava koja ljudi imaju o svom praktičnom radu. Oni predstavljaju podsticaj i podršku razvoju škole, bez obzira na mišljenje o tome koliko je ona trenutno „inkluzivna“.

Inkluzija se najčešće povezuje sa učenicima ometenim u razvoju ili onima koji imaju „posebne obrazovne potrebe“. Međutim, u Indeksu, inkluzija se odnosi na obrazovanje sve dece i mladih ljudi. Indeks nudi školama podsticajan i koristan proces samoprocene i razvoja, koji počiva na mišljenjima zaposlenih, školske uprave, učenika, roditelja/staratelja, kao i drugih članova lokalne zajednice. On uključuje detaljno proučavanje načina na koje se mogu smanjiti prepreke za učenje i učešće svih učenika u školi.

Indeks nije nikakva dodatna inicijativa već način za unapređenje škola u skladu sa inkluzivnim vrednostima. To nije alternativa za povećanje postignuća, već da se do postignuća dođe na način koji će stvoriti odnose zasnovane na saradnji i unaprediti sredinu za nastavu i učenje. Pridržavajući se vrednosti i uslova za predavanje i učenje, Indeks može znatno da pomogne trajnom napretku i unapređenju škola. Ovaj dokument podržava pristup učenju u kojem deca i učenici aktivno učestvuju, povezujući ono što uče sa sopstvenim iskustvom. To je praktični dokument koji pokazuje šta inkluzija znači za sve vidove školskog života: u nastavničkim zbornicama, učionicama i školskom dvorištu.

Indeks je rezultat trogodišnjeg rada koji se odvijao uz pomoć tima nastavnika, roditelja, školskih uprava, istraživača i predstavnika organizacija za decu ometenu u razvoju, koji imaju veliko iskustvo u podsticanju inkluzivnog razvoja škola. Prva verzija poslužila je kao pilot projekat u šest osnovnih i srednjih škola a onda je izmenjena verzija procenjena putem detaljnog ispitivanja akcionog programa u sedamnaest škola u okviru četiri lokalne kancelarije za obrazovanje (LEA). Škole su zaključile da im je materijal pomogao da prepoznaju određena pitanja na kojima treba raditi, a **koja** bi im inače možda promakla, i da to primene u praksi. Takođe su dali predloge za eventualno unapređenje i poboljšanje materijala. Prva štampana verzija izašla je marta 2000. god. i Ministarstvo za obrazovanje i zapošljavanje je podelilo besplatne primerke svim osnovnim, srednjim i specijalnim školama i LEA kancelarijama u Engleskoj. Ovo novo izdanje, premda veoma slično prethodnoj verziji, pojednostavljuje jezik Indeksa i sadrži još neke izmene kao odgovor na komentare i primedbe u vezi sa njegovom upotrebom.

Upotreba Indeksa na različite načine

Nema „pravog“ načina za korišćenje Indeksa. II deo opisuje samo jedan od načina. On pretpostavlja da je Proces korišćenja Indeksa počeo i da se vodi u okviru pojedinačnih škola. Međutim, mnoge škole su za početak rada sa Indeksom rado prihvatile podršku od nekoga ko već ima iskustvo u njegovom korišćenju. U nekim oblastima, grupe ili porodice škola rade zajedno ali i sa savetnicima iz tima LEA kancelarije. Oni su zaključili da im takva organizacija daje dodatni podsticaj za dalji rad.

II deo je takođe napisan kao da je namera od samog početka bila da se Indeks i rad na inkluziji poveže sa postojećim procesom razvojnog planiranja. Neke škole počinju od manjih koraka, na primer, koristeći materijal za podizanje nivoa svesti nastavnika i školske uprave o inkluziji. To kasnije može da vodi detaljnijem radu na građenju inkluzivnog okruženja. Drugi koriste neke delove Indeksa za poboljšanje uslova i odnosa među nastavnicima u školi pre nego što se uopšte usmere na nastavu i učenje. Indeks su

koristili i nastavnici za planiranje individualnog ili grupnog istraživanja u školi. Svaki način upotrebe je ispravan ukoliko unapređuje svest o inkluziji i vodi ka većem učešću učenika u školskoj kulturi, nastavnom programu i zajednicama svoje škole.

Sadržaj Indeksa

Indeks čine četiri elementa:

Ključni pojmovi

- da se podrži razmišljanje o inkluzivnom razvoju škole

Okvir za procenu: dimenzije i oblasti

- da se uobliči pristup evaluaciji i razvoju škola

Materijal za procenu: pokazatelji i pitanja

- da omoguće detaljan pregled i procenu svih aspekata škole i da pomognu da se odrede i sprovedu prioriteta za uvođenje promene

Inkluzivni proces

- da se osigura da proces procene, planiranja promena i sprovođenja planova u praksi sam po sebi bude inkluzivan

Ključni pojmovi: razvijanje jezika za inkluziju

Ključni pojmovi Indeksa su „inkluzija“, „prepreke za učenje i učešće“, „resursi za podršku učenju i učešću“ i „podrška različitostima“. Ovi pojmovi predstavljaju suštinu razmišljanja i razgovora o razvoju inkluzivnog obrazovanja.

Inkluzija

Svako ima svoje lično viđenje jedne tako složene ideje kao što je inkluzija. Dimenzije, oblasti, pokazatelji i pitanja progresivno pružaju sve detaljniji uvid u tu ideju. Mnogi su zaključili da im je pojam inkluzije postao jasniji pošto su imali prilike da pregledaju ovaj materijal.

Neke ideje koje predstavljaju viđenje inkluzije u okviru Indeksa, rezmirane su u Tabeli 1. Inkluzija podrazumeva promenu. To je jedan beskrajn proces stalnog porasta učenja i učešća za sve učenike. To je ideal ka kojem škole mogu težiti, ali koji nikada nije u potpunosti ostvaren. Ali inkluzija postoji čim počne proces rasta učešća. Inkluzivna škola je škola koja se neprestano razvija i ide napred.

Tabela 1. Inkluzija u obrazovanju

Inkluzija u obrazovanju obuhvata:

- Jednako uvažavanje svih učenika i zaposlenih
- Povećanje učešća učenika u kulturi, školskom programu i zajednicama lokalnih škola i smanjenje njihovog isključivanja iz istih
- Promena školske kulture, politike i prakse kako bi se odgovorilo na razlike učenika u lokalnoj zajednici
- Smanjivanje prepreka za učenje i učešće svih učenika, ne samo onih ometenih u razvoju ili sa posebnim obrazovnim potrebama
- Učenje na primerima pokušaja da se prevaziđu prepreke za pristup i učešće određenih učenika, kako bi se napravile promene za dobrobit učenika na jednom širem planu
- Gledanje na razlike među učenicima kao na resurse za podršku učenju, a ne kao na probleme koji moraju da se rešavaju
- Priznavanje prava učenika na obrazovanje u lokalnoj zajednici
- Unapređenje škole kako za zaposlene tako i za učenike
- Isticanje uloge škole u izgradnji zajednice i stvaranju vrednosti, kao i u povećanju postignuća
- Negovanje odnosa uzajamne podrške između škola i svih zajednica
- Prihvatanje da je inkluzija u obrazovanju jedan vid uključivanja u društvo

Učešće znači učenje sa drugima i saradnja sa njima u iskustvima zajedničkog učenja. Ono zahteva aktivno angažovanje u učenju i iznošenje svog doživljaja obrazovanja. Uz to, učešće podrazumeva i da se svaki učenik primećuje, prihvata i uvažava onakav kakav jeste.

Razvijanje inkluzije obuhvata smanjivanje svih pritisaka koji vode isključivanju. „Disciplinsko isključivanje“ je privremeno ili stalno odstranjivanje učenika iz škole zbog kršenja školskih pravila. To je rezultat čitavog niza različitih pritisaka koji vode isključivanju. Kao i o inkluziji, i o isključivanju se razmišlja na širem planu. To se odnosi na sve one privremene ili dugotrajnije pritiske koji stoje na putu potpunog učešća. Oni mogu biti rezultat teškoća koje neko ima u odnosima ili sa gradivom, ili rezultat osećanja da vas niko ne uvažava. Inkluzija znači smanjivanje *svih* prepreka u obrazovanju za *sve* učenike.

Inkluzija počinje priznavanjem razlika između učenika. Izgradnja inkluzivnih pristupa nastavi i učenju poštuje takve razlike i zasniva se na njima. To može da unese značajne promene u onome što se dešava u učionici, nastavničkoj zbornici, školskom dvorištu, kao i u odnosima sa roditeljima/starateljima. Da bismo uključili bilo koje dete ili mladog čoveka u obrazovanje, moramo imati u vidu njegovu kompletnu ličnost. To često može da se zapostavi kada je inkluzija usmerena samo na jedan aspekt učenika, kao što je neki njegov „nedostatak“ ili neka posebna potreba, na primer, da uči engleski kao dopunski jezik. Pritisci koji vode isključivanju koje trpi dete ometeno u razvoju mogu biti prevashodno usmereni na njegovo poreklo ili do njih može doći zato što gradivo ne obuhvata njegova/njena interesovanja. Deca koja uče engleski kao dopunski jezik mogu imati osećaj da su izmeštena iz svoje kulture, ili su možda nedavno doživela neku traumu. Ali mi ne smemo da razmišljamo u stereotipima. Ponekad ta deca imaju više zajedničkog, čak i kada su takve stvari u pitanju, sa onom decom u školi kojoj je engleski maternji jezik nego sa učenicima kojima nije.

Rad na prepoznavanju i smanjivanju teškoća za jednog učenika može biti koristan mnogim drugim učenicima čije učenje u početku nije posebno zabrinjavalo. Ovo je jedan od načina na koji razlike između učenika, u interesovanjima, veštinama, znanjima, poreklu, maternjem jeziku, sposobnostima ili nedostacima mogu biti resursi za podršku učenju.

Učenici se i dalje isključuju iz redovnog obrazovanja zato što imaju neki nedostatak ili je procenjeno da imaju „intelektualne smetnje“. Odgovarajući zakoni, zakonske regulative i pravilnici koji regulišu inkluzivno obrazovanje i posebne obrazovne potrebe, trebalo bi da onemoguće takva isključivanja. Takvi zakoni priznaju da je redovno obrazovanje ponekad „blokirano“ zbog „trivijalnih i neprikladnih“ razloga. Kada roditelji to žele, škole i lokalne kancelarije za obrazovanje po zakonu su obavezne da učine sve što je u njihovoj moći da obezbede da dete s nekim nedostatkom pohađa redovnu školu i da učestvuje u njenim aktivnostima. Međutim, time se ne postiže priznavanje prava deteta na obrazovanje u lokalnoj redovnoj školi. Zakon o rasnim odnosima u Engleskoj podstiče sličnu akciju u vezi sa povećanjem „rasne jednakosti“, uz podršku smernica Komisije za rasnu jednakost.

Inkluzija znači da škole pružaju podršku i budu podsticajne i za zaposlene i za učenike. Ona znači razvijanje zajednica koje podstiču i poštuju svoja postignuća. Ali inkluzija znači i razvijanje zajednice u jednom širem smislu. Škole mogu saradivati sa drugim ustanovama i zajednicama kako bi unapredile obrazovne mogućnosti i socijalne uslove u svojoj lokalnoj zajednici.

Prepreke za učenje i učešće

U Indeksu, „prepreke za učenje i učešće“ predstavljaju alternativu za pojam „posebnih obrazovnih potreba“. Ideja da teškoće u obrazovanju mogu biti prevaziđene tako što će neka deca biti identifikovana kao deca sa „posebnim obrazovnim potrebama“ prilično je manjkava. Ona stavlja etiketu koja može da dovede do smanjenih očekivanja, skreće pažnju sa teškoća koje su iskusili drugi učenici bez etikete i sa izvora teškoća koji leže u međuljudskim odnosima, kulturi, školskom programu, pristupu nastavi i učenju, školskoj organizaciji i politici. To doprinosi rasipanju napora koje škole ulažu da bi odgovorile na razlike među učenicima grupisanim u različite kategorije, kao na primer: „sa posebnim obrazovnim potrebama“, „engleski kao dopunski jezik“, „etničke manjine“, „nadareni i talentovani“.

Pojam prepreka za učenje i učešće može se iskoristiti za usmeravanje pažnje na ono što treba učiniti da bi se unapredilo obrazovanje za svako dete. Učenici nailaze na teškoće kada se sretnu sa *preprekama za učenje i učešće*. Prepreke se mogu sresti u svakom vidu funkcionisanja škole, isto kao i u zajednicama, i u lokalnoj i nacionalnoj politici. Prepreke takođe nastaju iz interakcije između učenika i onoga šta i kako uče.

Iako jezik „posebnih obrazovnih potreba“ može biti prepreka za razvoj inkluzivne prakse u školama, on ostaje deo kulturnog okvira i politike svih škola i utiče na razne aktivnosti. Koristi se u pisanim mišljenjima o „posebnim obrazovnim potrebama“, u prepoznavanju teškoća kod učenika u Pravilniku za rad sa decom sa posebnim obrazovnim potrebama, u korišćenju Individualnih obrazovnih planova i informacijama koje škola treba da pruži radi razmatranja svojih troškova za „posebne obrazovne potrebe“. Iako ne moraju da koriste to zvanje po zakonu, većina škola imenuje nekoga na mesto „koordinatora za posebne obrazovne potrebe“ a na to ih podstiče i Pravilnik za rad sa decom sa posebnim obrazovnim potrebama kao i standardi Agencije za usavršavanje nastavnika za koordinate za posebne obrazovne potrebe. Prihvatljiviji su alternativni termini „koordinator za podršku učenju“, „koordinator za razvoj učenja“ ili „koordinator za inkluziju“. Ovi termini podstiču jedno šire shvatanje podrške koja povezuje rad sproveden s učenicima koji imaju teškoće, uz potrebne promene za sve učenike.

Prelazak na drugačiji način razmišljanja o teškoćama u obrazovanju stvara jednu složenu situaciju, jer zbog određenih stvari mi moramo raditi s postojećim jezikom. Ali oni koji usvoje alternativne pojmove zaključuju da oni pomažu da se otvore nove mogućnosti za prepoznavanje i prevazilaženje teškoća u školama.

Resursi podrške učenju i učešću

Smanjivanje prepreka za učenje i učešće obuhvata pokretanje svih postojećih resursa koji postoje u školi i u okviru njenih zajednica. Uvek postoji više resursa podrške učenju i učešću nego što se trenutno koriste u bilo kom okruženju. Resursi nisu samo novac. Kao i prepreke, i oni se mogu naći u svim aspektima školskog funkcionisanja: u učenicima, roditeljima/starateljima, zajednicama, nastavnicima; u promenama školske kulture, politike i prakse. Resursi u samim učenicima, u njihovoj sposobnosti da usmere sopstveno učenje i podrže jedni druge u učenju, znaju da budu posebno neiskorišćeni, isto kao i mogućnosti nastavnika da podrže i pomognu jedni drugima u profesionalnom razvoju. Postoji bogato znanje u samim školama o tome šta sprečava učenje i učešće učenika, i to znanje obično nije do kraja iskorišćeno. Indeks pomaže školama da iskoriste ovo znanje u cilju podsticanja školskog razvoja.

Tabela 2 daje grupu pitanja koja mogu biti korisna u razmišljanju o postojećem znanju o školskoj kulturi, politici i praksi.

Tabela 2. Osvrt na prepreke i resurse u školi

- Koje su prepreke za učenje i učešće?
- Ko se susreće s preprekama za učenje i učešće?
- Kako mogu biti umanjene prepreke za učenje i učešće?
- Koji su dostupni resursi za prevazilaženje prepreka za učenje i učešće?
- Kako se mogu mobilisati dodatni resursi podrške učenju i učešću?

Podrška različitostima

Kada se smatra da su poteškoće izazvane „posebnim obrazovnim potrebama“ dece i mladih ljudi, čini se da je prirodno pomisliti da bi podrška mogla biti u angažovanju dodatnih ljudi da rade sa određenim pojedincima. Indeks gleda na pojam „podrške“ u mnogo širem smislu podrazumevajući pod time *sve aktivnosti koje povećavaju sposobnost škole da odgovori na različitosti prisutne među učenicima*. Pružanje podrške pojedincima je samo deo pokušaja da se poveća učešće svih učenika. Podrška se pruža i kada nastavnik planira čas imajući u vidu sve učenike, prihvatajući njihove različite polazne osnove, iskustva i načine učenja, ili kada učenici pomažu jedni drugima u radu na času ili u učenju. Kada su nastavane aktivnosti tako osmišljene da podržavaju učešće svih učenika, potreba za individualnom podrškom se smanjuje. Isto tako, iskustvo individualne podrške može voditi ka povećanju aktivnog, nezavisnog učenja, kao što može doprineti poboljšanju nastave za širu grupu učenika. Podrška je deo celokupnog nastavnog procesa i u to je uključeno kompletno osoblje u školi.

Socijalni model obrazovnih teškoća i ometenosti

Upotreba pojma „prepreke za učenje i učešće“ za teškoće sa kojima se učenik suočava, umesto termina „posebne obrazovne potrebe“ deo je socijalnog modela obrazovnih teškoća i ometenosti. Nasuprot njemu je medicinski model u kome se teškoće u učenju vide kao posledica individualnog nedostataka ili ometenosti deteta. Prema socijalnom modelu, prepreke za učenje i učešće mogu postojati u prirodi ambijenta ili proizilaziti iz međusobnog odnosa učenika i njihovog okruženja: ljudi, školske politike, institucije, kulture, socijalnih i ekonomskih uslova koji utiču na njihov život.

Razne vrste ometenosti su prepreka za učešće u nastavi i aktivnostima za učenike sa oštećenjima ili hroničnim oboljenjima. One mogu nastati u okruženju ili kombinacijom diskriminatorinih stavova, postupaka, kulture, politike i zvanične prakse kada su u pitanju oštećenja, bol ili hronične bolesti. Ometenost može da se definiše kao dugoročno „ograničenje fizičke, intelektualne ili senzorne funkcije“, premda je pojam intelektualnih smetnji problematičan i može da izazove neosnovanu fizičku osnovu za teškoće. Budući da škole ne mogu da učine mnogo da reše problem smetnje, one mogu znatno da smanje ometenost koju proizvode diskriminatorni stavovi i postupci i institucionalne prepreke.

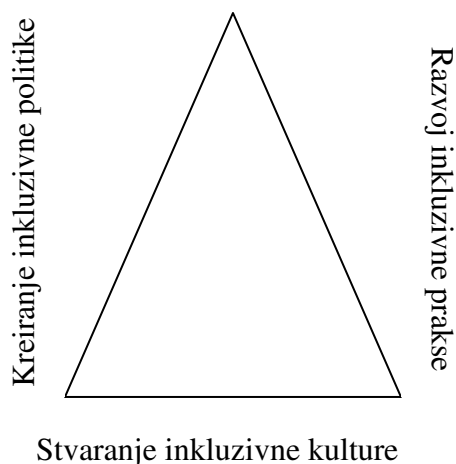
Institucionalna diskriminacija

Mekfersonov izveštaj u vezi sa načinom na koji je policija vodila ubistvo Stivena Lorensa skrenuo je pažnju na institucionalni rasizam unutar policijskih snaga i drugih institucija, uključujući škole i obrazovne ustanove. Institucionalna diskriminacija je ukorenjena u samoj kulturi i utiče na način na koji se doživljavaju drugi ljudi i kako se na njih reaguje, uključujući i to kako se biraju ljudi za neko zaposlenje. Institucionalna diskriminacija je mnogo prisutnija nego rasizam. Ona uključuje načine na koje institucije mogu da diskriminišu ljude zbog njihovog pola, ometenosti, socijalnog porekla, nacionalnosti, seksualne opredeljenosti. To jeste prepreka za učešće, i u oblasti obrazovanja može da spreči učenje. Budući da je ljudima mnogo poznatija priča o rasizmu ili seksizmu nego o ometenosti, oni nisu svesni koliko ljudi i institucije učestvuju u stvaranju ometenosti. Rasizmi, seksizmi, snobizmi, homofobije i ometenosti imaju zajednički koren u netoleranciji prema različitostima i zloupotrebi moći da bi se stvorile i podržale nejednakosti. Razvoj inkluzivnih škola može uvesti ljude u bolan proces preispitivanja sopstvenih diskriminatornih stavova i ponašanja.

Okvir za procenu: dimenzije i oblasti

Inkluzija i isključivanje izučavaju se preko tri međusobno povezane dimenzije unapređenja škole: stvaranje inkluzivne kulture, kreiranje inkluzivne politike i razvijanje inkluzivne prakse (vidi sliku 3). Ove dimenzije su izabrane da usmeravaju razmišljanje o promeni škole. Iskustva sa Indeksom ukazuju na to da se one smatraju, u vrlo širokom smislu, važnim elementima za pravljenje planova za razvoj škole.

Slika 3. Tri dimenzije Indeksa

Sve tri dimenzije su neophodne za razvoj inkluzije u školi. Svaki plan za promenu škole mora da vodi računa o sve tri dimenzije zajedno. Međutim, dimenzija „stvaranje inkluzivne kulture“ stavljena je namerno u osnovu trougla. Dugo vremena se nije posvećivalo dovoljno pažnje mogućnostima koje imaju školske kulture da pomognu ili uspore razvojne planove za nastavu i učenje. A oni se ipak nalaze u središtu unapređenja škole. Razvoj zajedničkih inkluzivnih vrednosti i odnosa uzajamne saradnje može dovesti do promena u ostalim dimenzijama. Novi zaposleni i učenici mogu podržati i sprovesti promenu politike i prakse upravo preko inkluzivne kulture škole.

Svaka dimenzija je podeljena na dve oblasti, kako bi se dalje usmerila pažnja na ono što je neophodno uraditi da bi se unapredilo učenje i učešće u školi. Dimenzije i oblasti prikazane su u Tabeli 4. Zajedno, one čine *okvir za procenu* potreban za pravljenje školskog razvojnog plana i mogu se koristiti kao zasebne stavke u tom planu. Uz ovakav okvir, škole mogu pratiti svoj razvoj u svakoj od pomenutih oblasti.

Tabela 4. Dimenzije i oblasti Indeksa

<p>DIMENZIJA A Stvaranje inkluzivne kulture</p> <p><i>Oblast A.1 Izgradnja zajednice</i> <i>Oblast A.2 Uspostavljanje inkluzivnih vrednosti</i></p> <p>Ova dimenzija vodi stvaranju sigurne, podsticajne zajednice, koja prihvata i saraduje, u kojoj sa svako uvažava, i koja je kao takva temelj za najviša postignuća svih članova zajednice. Ona razvija zajedničke inkluzivne vrednosti koje se prenose svim novim zaposlenima, učenicima, roditeljima/starateljima i članovima školske uprave. Principi i vrednosti inkluzivne školske kulture, usmeravaju odlučivanje o školskoj politici i o svakom trenutku prakse u učionicama, tako da školski razvoj postane kontinuiran proces.</p>
<p>DIMNEZIJA B Kreiranje inkluzivne politike</p> <p><i>Oblast B.1 Stvoriti školu za sve</i> <i>Oblast B.2 Organizovanje podrške različitostima</i></p> <p>Ova dimenzija obezbeđuje da inkluzija prožima sve školske planove. Školska politika ohrabruje učešće učenika i osoblja u školi od trenutka njihovog dolaska u školu, dopire do svih učenika u lokalnoj zajednici i umanjuje pritiske koji vode isključivanju pojedinaca. Celokupna politika podrazumeva jasne strategije za promene. Podrškom se smatraju sve aktivnosti koje povećavaju sposobnost škole da odgovori na različitosti među učenicima. Svi oblici podrške razvijeni su prema inkluzivnim principima i objedinjeni u zajedničkom razvojnom okviru.</p>

DIMENZIJA C Razvoj inkluzivne prakse

Oblast C.1 Organizovanje učenja

Oblast C.2 Mobilizacija resursa

Ova dimenzija razvija školsku praksu koja odražava inkluzivnu kulturu i politiku škole. Časovi su osmišljeni imajući u vidu različitosti među učenicima. Učenici se podstiču da aktivno učestvuju u svim aspektima svog obrazovanja, koje se oslanja na njihovo znanje i iskustvo van škole. Osoblje u školi identifikuje materijalne resurse i resurse u sebi i svojim kolegama, u učenicima, u roditeljima/starateljima i u lokalnim zajednicama, koji mogu da se mobilišu i iskoriste za podršku učenju i učešću.

Materijal za procenu: pokazatelji i pitanja

Svaka oblast sadrži između 5 i 11 pokazatelja inkluzije. To su iskazi koji pokazuju želju a sa kojima može da se uporedi postojeće stanje da bi se utvrdili prioriteti za razvoj. Svaki predstavlja važan aspekt školskog funkcionisanja, mada se nekada važnost neke teme (na primer, nacionalnost, pol ili smetnja) vidi po tome što je raspoređena u svim pokazateljima zajedno.

Značenje svakog pokazatelja inkluzije razjašnjeno je nizom pitanja. Pitanja koja prate svaki pokazatelj pomažu da se odredi njegovo značenje na način koji omogućava školama da ga detaljno prouče. Ona podstiču i navode na razmišljanja o određenom pokazatelju inkluzije i otkrivaju postojeća znanja i iskustva o školi. Pored toga, ova pitanja izoštravaju procenu postojećeg stanja u školi, obezbeđuju dodatne ideje za planiranje daljeg razvoja i služe kao kriterijum za praćenje i procenu napredovanja. Često se događa da tek kada se ljudi detaljno pozabave pitanjima zapravo shvate praktičan značaj Indeksa. Na kraju svake grupe pitanja nalazi se poziv da se dodaju pitanja. Očekuje se da će zaposleni u svakoj školi napraviti svoju verziju Indeksa, prilagođavajući i menjajući postojeća pitanja i dodajući svoja.

Neki pokazatelji i pitanja odnose se na stvari za koje su zajedno odgovorne škole i lokalne kancelarije za obrazovanje, kao na primer, pristup školskoj zgradi, mišljenja o „posebnim obrazovnim potrebama“ i politika prijema u škole. Nadamo se da će škole i lokalne kancelarije raditi konstruktivno zajedno kako bi napravili i utvrdili građevinske planove, procedure za razvojne izveštaje i prijemne politike koje će podstaći da svi učenici iz lokalne zajednice učestvuju svojoj redovnoj školi i njenim aktivnostima.

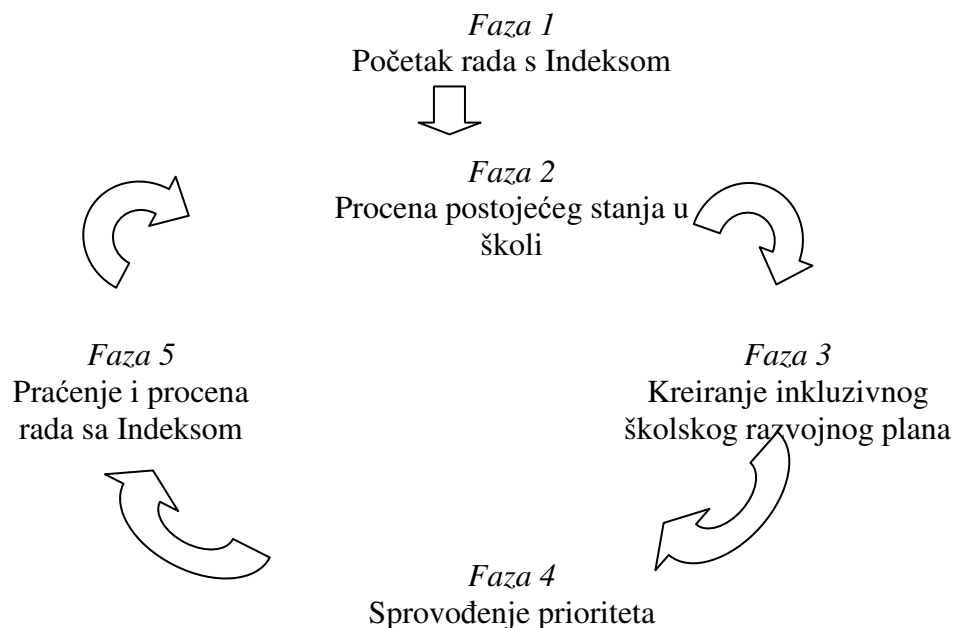
U nekim školama, osoblje i školska uprava mogu odlučiti da se trenutno ne bave određenim pokazateljima inkluzije, ili da oni ne vode u pravcu u kojem bi škola želela da ide. Očekuje se da škole odgovore na različite načine i da prilagode ove materijale sopstvenim uslovima. Međutim, prilagođavanje pokazatelja ne treba prihvatiti ako se ono predlaže samo zato što neki pokazatelj ili pitanje nameće neprijatno preispitivanje stavova i prakse.

U drugim školama, pak, pokazatelji i pitanja se možda neće primeniti zbog karaktera škole. Škole koje pohađaju samo učenici jednog pola i mnoge škole verske orijentacije nisu ustrojene tako da uključe sve učenike iz svoje lokalne zajednice. I pored toga, zaposleni u tim školama često žele da planiraju inkluzivni razvoj svojih škola i možda žele da prilagode pokazatelje i pitanja tako da odgovaraju njihovim ciljevima. Oni podležu istim uslovima za inkluzivne promene kao i druge škole, na primer, u pogledu nacionalnog školskog i nastavnog plana i programa, ili u pogledu zakona o ometenosti ili rasnoj pripadnosti. Kada je Indeks prvi put štampan, niko nije pretpostavljao da će se koristiti za podsticanje razvoja specijalnih škola. Međutim, nekoliko specijalnih škola ga je koristilo da bi otkrilo ograničenja za učešće učenika i osoblja u školama.

Proces korišćenja Indeksa

Proces korišćenja Indeksa može sam po sebi da doprinese razvoju inkluzije. Pod time se podrazumeva zajednička detaljna procena samih sebe koja donosi na svetlo dana iskustvo svih onih koji su povezani sa školom. Ovde se ne radi o proceni nečijih kompetencija, već o nalaženju načina da se podrži razvoj škole i profesionalni razvoj. Verzija ovog procesa detaljno je opisana u II delu. Može se prikazati isto kao ciklus školskog razvojnog planiranja, uz jednu dodatnu fazu u prvoj godini, „Početak rada s Indeksom“, u kojoj se koordinaciona grupa upoznaje sa materijalima i načinima na koji se mogu koristiti (vidi Tabelu 5.).

Tabela 5. Indeks i ciklus školskog razvojnog planiranja

Međutim, školski razvoj ne treba posmatrati kao mehanički proces. On proizilazi podjednako iz povezivanja vrednosti, emocija i aktivnosti, kao i iz pažljivog promišljanja, analize i planiranja. U njemu je jednako prisutno i srce i um.

Indeks u upotrebi

Indeks koristi veliki broj škola u Engleskoj kao i u mnogim drugim zemljama. Škole imaju najviše koristi od njega kada zapravo postanu vlasnici tog materijala, pošto su ga prilagodili svojim uslovima i potrebama. Na Indeks su se oslanjali i u izradi dokumenata na nivou nacionalne i lokalne politike. U zakonskim odredbama o inkluzivnom školstvu prepoznaje se *okvir za procenu* iz Indeksa u delovima kada navodi da je inkluzija „proces kojim škole, lokalne kancelarije za obrazovanje i drugi, razvijaju svoju kulturu, politiku i praksu“. Taj dokument opisuje Indeks kao sredstvo pomoću kojeg „škole... mogu... da prepoznaju i uklone prepreke za učenje i učešće“. Neosporan je i priznat uticaj Indeksa na uputstva koja su izrađena za rad sa pomoćnim nastavnim osobljem. Neki od njegovih ključnih pojmova našli su svoje mesto zajedno sa zakonskim odredbama o inkluziji u nacionalnom nastavnim planu i programu, na njega se pozivaju dokumenta o inkluziji rađena za inspektore i direktore škola Ofsted-a (Kancelarija za standarde u obrazovanju), a predstavlja i osnovu za izradu „Nacrta za inkluzivnu školu“. Sprema se jedna verzija Indeksa za podršku razvoju svih aspekata lokalnih zajednica, od protivpožarne zaštite do biblioteka. Jedna lokalna kancelarija za obrazovanje reorganizovala je svoj program inkluzije koristeći dimenzije i oblasti iz Indeksa kako bi bio usklađen sa onim što rade i što žele da podrže u školama, pri čemu šef programa za inkluziju tvrdi „da je Indeks suštinski dokument za ovu kancelariju“. Druga lokalna kancelarija za obrazovanje je pak povećala procenat škola u kojima želi da se radi sa Indeksom, i to sa 25% na 40% pa na 100%. Mnoge lokalne kancelarije su pružile podršku grupama škola koje međusobno saraduju da rade sa Indeksom i to je bio posebno dragocen način da se škole uključe i počnu da koriste Indeks i da se njihov angažman podrži.

Pripremljene su ili se pripremaju verzije Indeksa na arapskom, kineskom (za upotrebu u Hong Kongu), finskom, francuskom, nemačkom, hindiju, mađarskom, malteškom, norveškom, portugalskom, rumunskom, španskom i švedskom jeziku. Verzija na engleskom koristi se u Australiji, Kandai, Južnoj Africi i SAD. Međunarodni tim stručnjaka uz podršku UNESCO razmatra kako napraviti verzije Indeksa za ekonomski siromašne oblasti južnih zemalja.

Zbog svega toga može se reći da pojmovi, okvir za procenu, materijal za procenu i proces korišćenja Indeksa ima široku primenu. Bilo je takođe i saveta i predloga kako da se Indeks unapredi. Naročito je potrebno uneti više primera iz oblasti praktičnog rada sa Indeksom. Neki primeri su uneseni u II delu dok je u pripremi obiman dosije kratkih izveštaja o radu kao i detaljne studije slučaja u vezi sa Indeksom na delu. Oni će biti objavljeni posebno.

Kakvim rezultatima škole mogu da se nadaju?

Kaže se da je inkluzija „kamen temeljac“ državne politike obrazovanja. Međutim, mnogi nastavnici dižu svoj glas i kažu da moraju mnogo da se trude i naporno da rade kako bi u zakonima i politici obrazovanja smanjili pritiske koji vode isključivanju, i koji u podsticanju konkurencije među školama može dovesti do nedovoljno širokog sagledavanja uspeha koji su postigli učenici. Mnoge prepreke za učenje i učešće leže u okruženjima nad kojima škole nemaju gotovo nikakvu kontrolu. Najsnažnije prepreke za uspeh su one povezane sa siromaštvom i stresom koje ono stvara. Ipak, škole mogu da se menjaju i menjaju se. One mogu radikalno da utiču na obrazovna iskustva učenika i osoblja u školama tako što će razvijati kulturu u kojoj se svako poštuje i u kojoj školska politika i praksa podstiču sve učenike da se uključe u obrazovanje, saraduju sa drugima i ostvare visoke rezultate. Mnoge škole, koje rade u različitim uslovima, smatraju da im je Indeks pomogao jer im je omogućio da preuzmu izvestan stepen kontrole nad svojim vlastitim inkluzivnim razvojem : analizirajući svoj rad, određujući prioritete za promenu i sprovodeći ih u praksi.

II deo

Proces korišćenja Indeksa

pregled

faza 1 Početak rada s Indeksom

faza 2 Procena postojećeg stanja u školi

faza 3 Kreiranje inkluzivnog školskog razvojnog plana

faza 4 Sprovođenje prioriteta

faza 5 Praćenje i procena rada sa Indeksom

II Deo

Proces korišćenja Indeksa

Pregled

Proces korišćenja Indeksa počinje radom sa materijalima. Proces se zasniva na znanju svih članova školske zajednice i prilagođen je specifičnim uslovima u kojima radi i živi škola. Na ovaj način podstiče se škola u celini da postane vlasnik procesa koji se odvija. Ako unapređenje škole treba da dobije podršku, onda ono mora da bude u rukama svih učesnika u radu škole, osoblja u školi, školske uprave, roditelja/staratelja i učenika i mora da bude integrisano u školsku kulturu.

Faze u procesu korišćenja Indeksa prikazane su u Tabeli 6, a detaljno su opisane na narednim stranicama. Da bi se Indeks integrisao u školski razvojni ciklus, faze 1, 2 i 3, moraju biti završene na vreme kako bi se utvrđeni prioriteti uneli u školski razvojni plan za narednu godinu.

Tabela 6. Proces korišćenja Indeksa

***faza 1* Proces korišćenja Indeksa (jedno tromesečje)**

Obrazovanje koordinacione grupe
Pregled pristupa školskom razvoju
Podizanje nivoa svesti o Indeksu
Istraživanje postojećih znanja korišćenjem ključnih pojmova i okvira Indeksa
Produbljivanje istraživanja uz pomoć pokazatelja i pitanja
Priprema rada sa drugim grupama

***faza 2* Procena postojećeg stanja u školi (jedno polugodište)**

Istraživanja postojećih znanja osoblja u školi i školske uprave
Istraživanje postojećih znanja učenika
Istraživanje postojećih znanja roditelja/staratelja i članova lokalne zajednice
Utvrđivanje prioriteta za razvoj

***faza 3* Kreiranje inkluzivnog školskog razvojnog plana**

Uvođenje okvira Indeksa u školski razvojni plan
Uvođenje prioriteta u školski razvojni plan

***faza 4* Sprovođenje prioriteta (kontinuirani proces)**

Sprovođenje utvrđenih prioriteta u praksi
Održavanje razvoja
Beleženje napredovanja

***faza 5* Praćenje i procena rada sa Indeksom (kontinuirani proces)**

Procena razvoja
Procena rada sa Indeksom
Nastavljanje procesa korišćenja Indeksa

Jedna škola je opisala prvu godinu rada sa Indeksom kao uskakanje u igru preskakanja konopca, pokušavajući da uklopi proces korišćenja Indeksa sa fazama postojećeg školskog razvojnog ciklusa. Škole

se razlikuju po načinu planiranja školskog razvoja. Neke imaju trogodišnji a neke petogodišnji plan. Neke prave detaljan plan za narednu godinu, dok druge prave detaljne programe samo za naredno polugodište.

Indeks ne znači samo pažljivo, korak po korak planirani, detaljni proces izdvajanja i sprovođenja prioriteta važnih za promene. Razvoj u školama uvek je mnogo složeniji i haotičniji od toga. Činjenica da se Indeks bavi promenama vrednosti može da podstakne osoblje u školama i učenike da unesu izmene u kulturu, politiku i praksu što je daleko nepredvidljivije nego rad na bilo kojem posebno izdvojenom prioritetu. To može da zahteva velike promene u načinu na koji kompletno osoblje u školama međusobno saraduje i radi ili manje promene u načinu na koji neki određeni član osoblja radi s decom.

U toku rada i istraživanja školske kulture, politike i prakse, mogu se otkriti nove mogućnosti za inkluzivni razvoj, koje u početku nisu bile uočljive. Osoblje u školi može otkriti da škola nije, u nekim aspektima, onoliko inkluzivna kao što se u početku mislilo. Ovo se može dovesti u ravnotežu otkrivanjem novih izvora podrške u osoblju u školi i upravi, učenicima, roditeljima/starateljima i lokalnoj zajednici.

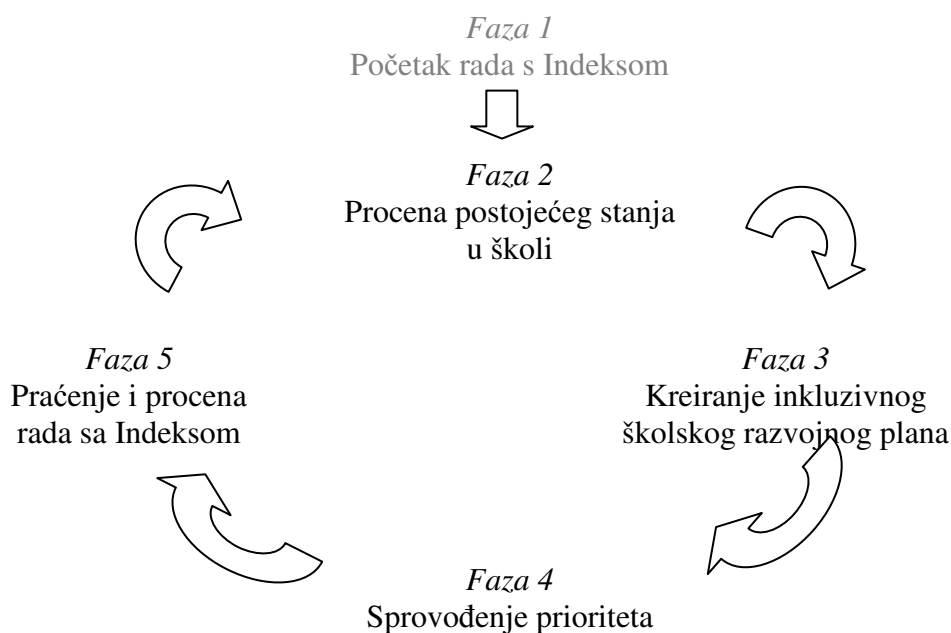
Premda škole mogu da koriste Indeks radeći samostalno i za sebe, mnoge od njih rado prihvataju pomoć i podršku sa strane, posebno u prvim fazama procesa. Radionice sa ključnim osobama u školi, koje bi vodile osobe koje već imaju iskustvo sa Indeksom, mogu biti velika pomoć da se stvari pokrenu.

Faza 1

Početak rada sa Indeksom

(jedno tromesečje)

- Obrazovanje koordinacionog tima
- Pregled pristupa školskom razvoju
- Podizanje nivoa svesti o Indeksu
- Istraživanje postojećih znanja korišćenjem ključnih pojmova i okvira za procenu
- Produbljivanje istraživanja uz pomoć pokazatelja i pitanja
- Priprema rada sa drugim grupama

Prva faza Indeksa započinje obrazovanjem koordinacione grupe, koja odražava i predstavlja školu. Grupa procenjuje pristup školskom razvoju i povezuje rad sa Indeksom sa postojećom organizacijom. Članovi grupe podižu nivo svesti o Indeksu unutar škole, informišu se o materijalima i pripremaju se da ih koriste za procenu škole sa nastavnim osobljem, školskom upravom, roditeljima/starateljima i učenicima. Ova faza bi trebalo da se završi u toku jednog tromesečja.

Ovu fazu čini niz od 12 aktivnosti koje treba da struktuiraju i pomognu rad koordinacione grupe. Pre pristupanja ovim aktivnostima, podrazumeva se da članovi grupe treba da pročitaju I deo Indeksa. Svaka aktivnost treba da ima jasno ograničen vremenski okvir i da se izvodi u podgrupama od najviše četiri člana. Ove aktivnosti mogu se koristiti i na radionicama za nastavnike i ostalo osoblje u školi kako bi se upoznali sa materijalima i odlučili kako da ih koriste.

Obrazovanje koordinacione grupe

Ako Indeks treba da pomogne školski razvoj, moraju biti uključeni i direktor i rukovodeće osoblje u školi. Postojeći tim za školsko razvojno planiranje može da započne rad. U koordinacionoj grupi trebalo bi da budu i koordinatori za podršku učenju, i gde je to potrebno koordinator za decu koja uče engleski kao dopunski jezik. Važno je da koordinaciona grupa odražava polni i nacionalni sastav škole, a može uključivati i predstvanike roditelja/staratelja, učenika, školske uprave ili nenastavnog osoblja. U toku rada, mogu se po potrebi uključivati novi ljudi. Veličina i sastav koordinacione grupe mogu biti različiti, a zavisiće od veličine i strukture škole. U velikoj srednjoj školi svaki odsek može imati svoj tim za planiranje, povezanu sa centralnom grupom.

Materijali moraju biti dostupni svim članovima grupe. Školama se savetuje da prave fotokopije svih materijala koji će se koristiti u školi. Svaki član koordinacione grupe treba da ima svoj primerak materijala, tako da svako može beležiti svoja zapažanja, dodatne pokazatelje i pitanja, beleške sa konsultacija s drugima iz škole, i teze za prezentacije.

Uključivanje kritičkog prijatelja

Koordinacione grupe su često uključivale u svoj rad „kritičkog prijatelja“ pošto su zaključile da može znatno da im pomogne. To bi trebalo da bude neko izvan škole, ko dovoljno dobro poznaje školu, ko može istovremeno pružiti podršku ali i podsticaj za razmišljanje u drugim pravcima i ko je posvećen sprovođenju ovog procesa do njegovog konačnog ostvarenja. Ta osoba bi trebalo da uživa poverenje škole i koordinacione grupe i da poštuje delikatnu prirodu razgovora u koje će biti uključena. To može biti neko ko je već upoznat sa Indeksom, ko može pomoći u detaljnom istraživanju škole i sprovođenju analize mišljenja i stavova zaposlenih, školske uprave, roditelja/staratelja i učenika.

Osobe koje su obično angažovane kao kritički prijatelji, su nastavnici iz drugih škola, prosvetni savetnici, psiholozi i pedagozi ili članovi institucija višeg obrazovanja. Osnovne i srednje škole se preko Indeksa bliže povezuju tako što se koordinator za podršku učenju iz jedne škole izabere da bude kritički prijatelj u drugoj.

Pomoć kritičkog prijatelja može biti u tome da obezbedi da škola ne izbegava osetljive i problematične teme. Međutim, svi članovi grupe moraju biti voljni da pažljivo traže od kolega i podstiču ih da iznose dokaze i potporu za svoja mišljenja i zaključke o školi.

Obezbediti inkluzivan rad

Koordinaciona grupa mora postati model inkluzivne prakse u školi, promovišući saradnju, obezbeđujući da svi budu pažljivo saslušani, bez obzir na svoj pol, poreklo ili status i da niko ne dominira u razgovorima. Članovi grupe moraju negovati međusobno poverenje i osećanje da se u grupi može govoriti slobodno i u poverenju. Svaki član grupe treba da ponudi svoje mišljenje na način koji podstiče dijalog i diskusiju. Različiti stavovi i viđenja su dobrodošli, jer oni podstiču na šire i sveobuhvatnije razmišljanje grupe u celini.

Procena pristupa školskom razvojnom planu

Rad s Indeskom pruža mogućnost da se proceni način na koji se u školi odvija proces razvoja. Škole se u značajnoj meri razlikuju po svom pristupu razvojnom planiranju. Neke uključuju veliki broj ljudi koji zajedno rade na relativno sistematičan način, kao što je slučaj u procesu koji je ovde opisan. U drugim školama, pisani dokumenti su proizvod rada malog broja ljudi nastali kao odgovor na zahteve inspektora. Indeks može biti koristan bez obzira na ove razlike u pristupu planiranju.

Verovatno je da postoji veliki broj različitih školskih razvojnih aktivnosti pored onih definisanih zvaničnim razvojnim planom. One mogu biti osmišljene u samoj školi ili uvedene kao odgovor na nacionalne i lokalne inicijative. U okviru procesa korišćenja Indeksa može se proveriti da li postoje preklapanja u postojećim aktivnostima kako bi se unapredila njihova koordinacija a postojeća znanja do kojih je došla jedna grupa učinila dostupnim svima u školi.

Aktivnost 1 Procena školskog razvojnog plana (predloženo trajanje: 1 sat)

Članovi grupe mogu koristiti sledeća pitanja da strukturiraju procenu pristupa školskom razvojnom planiranju.

- Kako je napravljen školski razvojni plan?
- Šta je sadržaj plana?
- Kako se primenjuje?
- Koje se još školske razvojne aktivnosti odvijaju u školi?
- Kako se one koordinišu?
- Kako se mogu unaprediti proces planiranja i sadržaj plana?

Podizanje nivoa svesti o Indeksu

Pre nego što se donesu bilo kakve posebne odluke u vezi sa školskim planiranjem, važno je da članovi šire školske zajednice budu upoznati sa Indeksom. Na sastanak o podizanju nivoa svesti može da se pozove neka osoba izvan škole, možda iz lokalne kancelarije za obrazovanje, koja je već radila sa Indeksom ili može da ga vodi član školskog osoblja, kao na primer predsedavajući koordinacione grupe, ko je već upoznat s Indeksom i njegovim materijalom. Ovakav sastanak može dovesti do toga da koordinaciona grupa unese neke dodatne izmene u svoj sastav.

Istraživanje postojećeg znanja korišćenjem ključnih pojmova i okvira Indeksa

Članovi koordinacione grupe treba da razviju zajedničko stanovište o Indeksu pre nego što ga predstavljaju drugima. Mogu početi tako što će podeliti svoje postojeće znanje korišćenjem ključnih pojmova Indeksa i njegovih okvira za procenu pre nego što pređu na dodatne oblasti na kojima će raditi pomoću pokazatelja i pitanja. Aktivnosti 2, 3 i 4 mogu da pomognu u istraživanju postojećeg znanja korišćenjem ključnih pojmova i okvira Indeksa, što može da se uradi na jednom sastanku ili nekoliko sastanaka u nizu. Grupa treba da ima u vidu da u ovom periodu sve ideje o razvoju treba da imaju samo status predloga, dok se ne razmotre sva stanovišta u školi.

Aktivnost 2 Šta je inkluzija? (30 minuta)

Članovi grupe treba da razmene svoja stanovišta o inkluziji:

- Do koje mere smatraju da je inkluzija povezana sa „decom sa posebnim obrazovnim potrebama“?
- U kojoj meri se inkluzija poistovećuje sa učenicima čije ponašanje se smatra problematičnim?

Kao pomoć, grupa može koristiti Tabelu 1, Inkluzija u obrazovanju. Ideje u toj tabeli rezimiraju pristup inkluziji koji je razvijen u okviru Indeksa, i svaki element bi po redu trebalo ukratko prodiskutovati. S obzirom na postojeće iskustvo, ne preporučuje se preterano zadržavanje na ovoj aktivnosti u ovoj fazi. Malo je verovatno da će se u ovoj fazi svi slagati u pogledu svakog viđenja inkluzije u Indeksu. Potrebno je da postoji saglasnost da se taj proces odnosi na sve učenike koji se susreću sa preprekama za učenje i učešće iz bilo kojeg razloga, i da podrazumeva promene u školskoj kulturi, politici i praksi. Ova opšta saglasnost je važna jer rešavanje dubljih razlika u viđenjima inkluzije može uzeti previše vremena. Ljudi koji su koristili Indeks, primetili su da se njihovo stanovište menjalo i razvijalo tokom samog rada na inkluziji.

Aktivnost 3 Prepreke i resursi (20 minuta)

Koordinaciona grupa bi trebalo da ima u vidu opis dimenzija i oblasti, prikazanih u Tabeli 4. Ove teze mogu poslužiti kao struktura za razmišljanje o preprekama i resursima za njihovo prevazilaženje pošto one daju odgovor na sledeća pitanja:

- Koje prepreke za učenje i učešće postoje u kulturi, politici i praksi naše škole?
- Ko se suočava s preprekama za učenje i učešće u školi?
- Koji se dodatni resursi mogu pokrenuti za podršku i pomoć učenju i učešću kao i razvoju kulture, politike i prakse škole?

Aktivnost 4 Šta je podrška? (20 minuta)

Pojam podrške u širem smislu predstavljen je u I delu kao „sve aktivnosti koje povećavaju kapacitete škole da odgovori na različitosti među učenicima“. Koordinaciona grupa može razmotriti sledeća pitanja:

- Koje aktivnosti se u školi računaju kao podrška?
- Kakve su posledice ove definicije podrške na rad školskog osoblja?
- Kakve su posledice ove definicije podrške na koordinaciju procesa korišćenja Indeksa?

Produblјivanje ispitivanja korišćenjem pokazatelja i pitanja

Koordinaciona grupa se mora upoznati sa pokazateljima i pitanjima i načinom na koji se oni mogu upotrebiti da se ispita školska kultura, politika i praksa. Upotreba pokazatelja i pitanja zasniva se na postojećem znanju pri čemu se podstiče detaljna analiza škole, i usmerava pažnja na teme koje ranije možda nisu bile razmatrane.

Aktivnost 5 Upotreba pokazatelja za utvrđivanje trenutno važnih pitanja (25 minuta)

Svrha ove aktivnosti je da se utvrde važna pitanja koja se moraju detaljnije ispitati. Lista pokazatelja nalazi se u prilogu ovog materijala. Važna pitanja se mogu analizirati ili uz pomoć priloženih upitnika (Upitnik 1) ili uz pomoć kartica sa ispisanim pokazateljima (jedna kartica – jedan pokazatelj). Upitnike može da popunjava svaki član grupe posebno, a zatim se odgovori upoređuju kako bi se mogle prodiskutovati razlike. Umesto toga, grupa može da sortira kartice sa pokazateljima u četiri grupe, prema

tome koliko tačno svaki iskaz opisuje njihovu školu. Moguća su četiri odgovora, odnosno kategorije za razvrstavanje kartica: „u potpunosti se slažem“, „donekle se slažem“, „ne slažem se“, „treba mi više informacija“. Prilikom sortiranja, karte treba da se stave na gomile sa istim obeležjem. „Treba mi više informacija“ se bira kada je značenje pokazatelja nejasno ili nema dovoljno informacija da bi se donela odluka. Značenje pojedinačnih pokazatelja može biti dodatno razjašnjeno tako što ćete ih naći u III delu i pogledati pitanja koja se odnose na njih.

Na kraju upitnika predviđen je prostor za upisivanje pet prioriteta za razvoj po mišljenju svakog člana grupe. Upitnik ili sortiranje usmeravaju pažnju na sve aspekte funkcionisanja škole *tako da se mogu prepoznati prioritete*. Ako se upitnici koriste sa drugima, ne smemo zaboraviti da treba proučiti i uporediti prioritete a ne kompletne upitnike. Detaljne analize upitnika, popunjavanje i izrada tabela i grafikona, nedopustivo je oduzimanje vremena i može usporiti početak rada na razvoju. Grupa bi trebalo da razmeni i prodiskutuje svoje predloge prioriteta.

Ova aktivnost takođe pruža mogućnost za razmišljanje o tome koliko je korisna upotreba upitnika. Svi pokazatelji su napisani tako da slaganje s njima sugerise pozitivnu procenu škole. To može da podstakne ljude da prikažu svoju školu inkluzivnijom nego što ona zapravo jeste. Članovi grupe moraju stalno imati na umu ovu mogućnost i tražiti jedni od drugih da se stavovi i mišljenja obrazlože i dokazima potkrepe.

Aktivnost 6 Razgovor o iznesenim obrazloženjima (20 minuta)

Grupa bi trebalo da se složi oko jednog pokazatelja za koji misle da ga škola dobro sprovodi, i jednog za koji misle da bi na njemu trebalo da se radi. U oba slučaja treba da pruže obrazloženja i dokaze za svoje stanovište, uzimajući u obzir sledeće:

- Do koje mere se slažu sa ovim pokazateljem?
- Kakav dokaz postoji u korist takvog mišljenja o tom pokazatelju?
- Kakav dokaz postoji da drugi pokazatelji, u okviru iste ili druge dimenzije, potkrepljuju ovo mišljenje?
- Koje bi dodatne informacije mogle biti korisne?

Aktivnost 7 Povezivanje pokazatelja i pitanja: kultura, politika i praksa (35 minuta)

Prilikom upotrebe ovih materijala za procenu, pokazatelje bi uvek trebalo povezati sa pitanjima koja određuju njihovo značenje. U parovima, članovi grupe bi trebalo da izaberu po jedan pokazatelj iz svake dimenzije na kojem bi trebalo da se radi i po jedan za koji misle da ga škola uspešno primenjuje. Ovo bi trebalo da uključi i pokazatelje iz aktivnosti 6. Zatim, parovi treba da prouče pitanja za svaki pokazatelj. Iako su, iz stilskih razloga, pitanja formulisana za da/ne odgovore, trebalo bi ih shvatiti kao da su formulisana u smislu „do koje mere...“. Na njih se može odgovoriti na isti način kao i kod pokazatelja: „u potpunosti se slažem“, „donekle se slažem“, „ne slažem se“, „treba mi više informacija“.

Izabrane pokazatelje i njihova pitanja trebalo bi proučiti, imajući u vidu sledeće:

- Koliko su pitanja odgovarajuća?
- Koja pitanja bi trebalo dodati?
- Koje nove oblasti razvoja predlažu ta pitanja?

Ljude treba podstaći da se što aktivnije bave pitanjima, menjajući ih i dodajući nova kako bi bila relevantna za date uslove u kojima živi i radi njihova škola.

Aktivnost 8 Pregled svih pokazatelja i pitanja (1 sat)

Ova aktivnost može da se obavlja između sastanaka. Članovi koordinacione grupe trebalo bi da rade pojedinačno, čitajući sve pokazatelje i pitanja. Svrha je da se upoznaju sa materijalima, a ne da izvedu potpuno istraživanje stanja u školi. Trebalo bi da odgovore na svako pitanje, beležeći svoja zapažanja o postavljenim problemima i dodajući, gde ima osnova, nova pitanja. Zatim bi trebalo da u grupi razmene svoja iskustva. Ponekad određena pitanja sugerišu neki aspekt škole koji može lako da se promeni, dok druga mogu pokrenuti razmišljanja o dubljim, opsežnijim promenama koje je potrebno napraviti.

Aktivnost 9 Biranje prioriteta i planiranje intervencija (30 minuta)

Kada se izabere prioritet za jednu dimenziju, jasno je da su neophodne razvojne promene i u drugim dimenzijama koje bi ih podržale. Na primer, ako se razvijanje strategije protiv nasilja u školi usvoji kao prioritet za razvoj u okviru dimenzije B, trebalo bi ga povezati sa pokazateljima za međuljudske odnose u okviru dimenzije A.

Grupa bi trebalo da izabere pokazatelj na kojem bi trebalo raditi i da razmotri sledeće:

- Koje promene treba da se naprave u drugim dimenzijama da bi se obezbedila podrška za razvoj odabranog pokazatelja?
- Kako se pitanja mogu iskoristiti za dalje ispitivanje odabranog pokazatelja?
- Kako se može pomoći razvoj i rad na odabranom pokazatelju?

Aktivnost 10 Upotreba Zaključka (20 minuta)

U IV delu nalazi se Zaključak tako da grupa može da zabeleži svoje prioritete za razvoj. Razvojne promene mogu biti potrebne u svakoj dimenziji i oblasti definisanih Indeksom, kako bi svaka od njih imala odgovarajuću podršku. Prioriteti mogu biti formulisani u vidu jednog ili grupe pokazatelja, jednog ili grupe pitanja ili teme koja je važna za školu, a nije pokrivena pokazateljima i pitanjima iz Indeksa.

Aktivnost 11 Rezimiranje rada grupe (20 minuta)

Članovi grupe mogu da se osvrnu na to u kojoj je meri njihovo istraživanje pokazatelja i pitanja doprinelo proširenju znanja o kulturi, politici i praksi u školi, a koje su istraživali u okviru aktivnosti 2, 3 i 4. Ova pitanja mogu da im pomogu u tome:

- Šta je urađeno u školi da se prevaziđu prepreke za učenje i učešće?
- Na čemu treba još raditi?
- Šta zahteva dalja istraživanja?
- Koje nove inicijative su potrebne?

Aktivnost 12 Otkrivanje i prevazilaženje prepreka za korišćenje Indeksa (20 minuta)

Nakon detaljnog pregledanja materijala, grupa može imati ideje o tome kako se Indeks može na najbolji način uvesti u školu i na koje probleme se tom prilikom može naići. Treba razmotriti sledeća pitanja:

- Na koje prepreke može naići uvođenje Indeksa u školu?
- Kako se te prepreke mogu prevazići?

- Koji je najbolji način za predstavljanje Indeksa?

Priprema rada sa drugim grupama

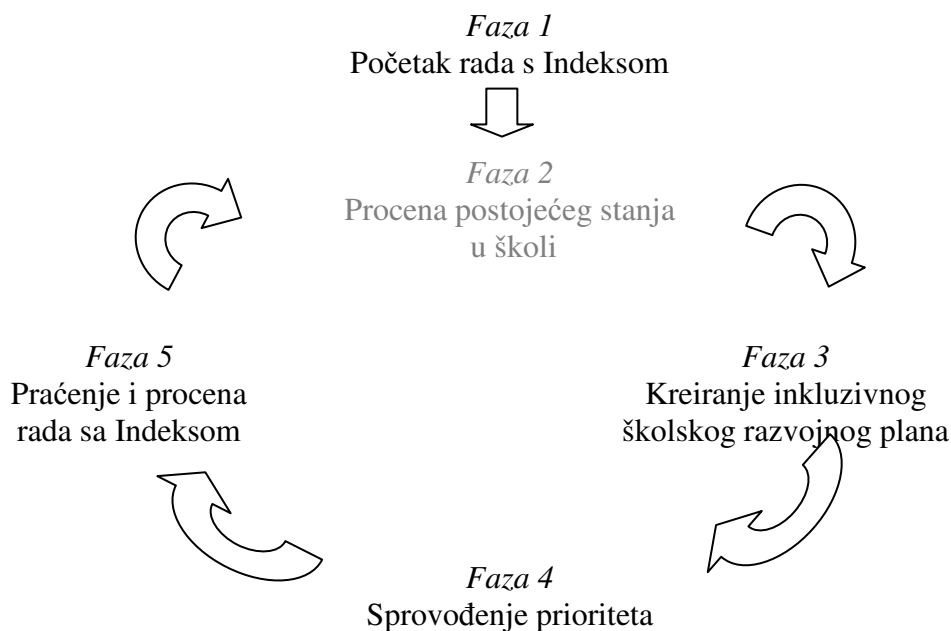
Koordinaciona grupa mora pročitati i prodiskutovati uputstva za faze 2, 3 i 4 pre početka rada sa drugim grupama.

Faza 2

Procena postojećeg stanja u školi

(jedno polugodište)

- Istraživanja znanja nastavnog osoblja i školske uprave
- Istraživanje znanja učenika
- Istraživanje znanja roditelja/staratelja i članova lokalne zajednice
- Utvrđivanje prioriteta za razvoj

Koordinaciona grupa koristi svoja znanja o radu s Indeksom da bi radila sa drugima iz škole, školskom upravom, roditeljima/starateljima i drugim bitnim članovima zajednice. Grupa razmatra rezultate ovih konsultacija i inicira sva dalja istraživanja neophodna da se upotpuni ispitivanje koje sprovodi. Zatim se usaglašavaju oko prioriteta za razvoj sa ostalim školskim osobljem.

Ova faza, kao i celokupan rad sa Indeksom, razlikovaće se od škole do škole. Koordinaciona grupa treba da prosudi koji je najbolji način da se proces sprovede u datim uslovima škole.

Istraživanje znanja školskog osoblja i školske uprave

Grupa prati korake iz faze 1, tj. prikuplja postojeće znanje korišćenjem ključnih pojmova i okvira Indeksa, a zatim ih obrađuje koristeći pokazatelje i pitanja radi utvrđivanja prioriteta za razvoj.

Kako će se odvijati proces prikupljanja informacija o školi zavisi od veličine i vrste škole, tj. da li je osnovna ili srednja. U velikim školama je možda nepraktično raditi sa kompletnim školskim osobljem zajedno, osim kada je u pitanju sastanak posvećen podizanju nivoa svesti o Indeksu. Rad na procesu može da se vodi u odsecima ili grupama s jedne godine, sa članom koordinacione grupe koji će biti u vezi sa svima. Različite grupe treba da se sastaju kako bi razmotrile različite grupe pitanja.

Sva stanovišta izražena tokom konsultacija treba koristiti kao priliku za raspravu i dalje istraživanje. Možda će biti potrebno organizovati razne mogućnosti koje će omogućiti ljudima da učestvuju u skupljanju informacija tako da i oni koji ne vole da govore pred grupom ili nisu mogli da prisustvuju sastancima mogu izneti svoja mišljenja. Na primer, koordinaciona grupa može da održi odvojene razgovore sa pomoćnicima nastavnika ili vaspitačima koji nadziru školski odmore ili manje iskusnim nastavnicima, ili mogu da podstaknu da svako posebno dostavi svoje odgovore na pokazatelje i pitanja.

Dan za usavršavanje školskog osoblja

Dan za usavršavanje osoblja škole, kada školsko osoblje i školska uprava rade zajedno, jedan je od načina da se započne proces prikupljanja informacija. Ako se dobro organizuje, školsko osoblje će osetiti svu dobrobit tog inkluzivnog iskustva, i biće podstaknuti da promovišu inkluziju u školi. Jedan primer programa takvog dana dat je u Tabeli 7. koja odražava aktivnosti iz faze 1. Tom prilikom moguće je uključiti podršku izvan škole ili raditi u saradnji sa drugom školom koja je već započela proces rada sa Indeksom.

Pre dana za usavršavanje, potrebno je odabrati i prilagoditi aktivnosti koje će se organizovati. Neophodno je doneti odluke o tome kako će se ispitivati pokazatelji i da li je potrebno umnožiti upitnike koji se odnose na pokazatelje. Potrebno je zabeležiti stanovišta koja iznesu različite grupe i prikupiti zaključke.

Na osnovu svog iskustva u radu sa materijalima, koordinaciona grupa će proceniti koliko vremena treba grupama da obave iste aktivnosti. On takođe treba da pomaže ljudima da se snađu u tim aktivnostima i da se usredsrede na njih.

Kad se upoznaju s materijalima, mnogi ljudi imaju utisak da ih je previše, misleći da se od njih očekuje da sve u školi promene odmah i sad. Neophodno je naglasiti je svrha procene zapravo izbor prioriteta za razvoj, a ne uvođenje sveobuhvatnih promena odjednom.

**Tabela 7. Dan za usavršavanje školskog osoblja:
istraživanje učenja i učešća u školi**

9.30-10.00 h	Predstavljanje Indeksa (kompletno osoblje)
10.00-11.00 h	Rad sa ključnim pojmovima i okvirom za procenu u cilju razmene postojećeg znanja <i>Aktivnost 3</i> (rad u malim grupama)
11.00-11.30 h	<i>pauza za kafu</i>
11.30-12.30 h	Rad sa pokazateljima <i>Aktivnosti 5 i 6</i> (rad u malim grupama)
12.30-13.30 h	<i>pauza za ručak</i>
13.30-14.30 h	Rad sa pokazateljima i pitanjima <i>Aktivnosti 7 i započinjanje 8 – da se nastavi narednih dana</i> (rad u malim grupama)
14.30-15.30 h	Razmena ideja o oblastima razvoja i daljem istraživanju <i>Aktivnosti 9 i 10</i> (najpre u malim grupama, zatim svi zajedno)
15.30-15.45 h	Naredni koraci u procesu (vodi koordinaciona grupa)
15.45 h	<i>pauza za kafu</i>

Predlozi oblasti za razvoj i dalje istraživanje

U principu, kada ljudi počnu rad sa pokazateljima i pitanjima, osećaju da mogu da prepoznaju posebne oblasti za koje misle da bi ih trebalo razvijati. Neke oblasti mogu biti označene za dalje istraživanje i pre nego što se donese konačna odluka. Verovatno će biti tema, oko kojih je postignuta opšta saglasnost, a za koje osoblje smatra da im treba odmah posvetiti pažnju. Međutim, neki prioriteti će se pojaviti tek kada se povežu informacije prikupljene iz različitih grupa i nakon nastavka i završetka konsultacija.

Planiranje narednih koraka

Na kraju Dana za usavršavanje školskog osoblja, predsedavajući koordinacione grupe treba da ukaže na naredne korake, šta će biti učinjeno sa prikupljenim informacijama i izraženim mišljenjima. Koordinaciona grupa treba da završi prikupljanje informacija i da ih obradi. Mogu se identifikovati oblasti iz kojih treba prikupiti dodatne informacije od učenika, roditelja/staratelja ili drugih članova lokalne zajednice. Grupa mora da napravi plan kako da prikupi mišljenja onih koji nisu mogli da prisustvuju Danu.

Istraživanje znanja učenika

Škole koje koriste Indeks došle su do zaključka da konsultacije sa učenicima mogu biti od izuzetnog značaja za otkrivanje prepreka i resursa. Prikupljanje informacija o školi korišćenjem Indeksa može da se uvrsti u školski plan i program, na primer u jezičke vežbe, u prikupljanje dokaza u prirodnim naukama, ili kao jedan vid građanskog izraza u okviru osnova društvenih nauka i zdravlja.

Svi učenici u školi bi trebalo da imaju priliku da na neki način daju svoj doprinos, mada će samo neki od njih moći da budu uključeni u detaljniju diskusiju. Uпитnici mogu biti korisni za prikupljanje informacija od učenika, a posebno kada se koriste u grupi za pokretanje diskusije. U IV delu data je pojednostavljena i skraćena verzija pokazatelja (upitnik 2 na stranama 90-91 originala), kojima škola može dodati neka pitanja specifična za njene uslove. Ona treba da obuhvate gledišta koja, po mišljenju osoblja, imaju učenici koje

treba da se testiraju, kao na primer njihovo mišljenje o učenju drugih jezika osim engleskog ili o opasnostima na igralištu. IV deo takođe sadrži upitnike koji su korišćeni u osnovnim i srednjim školama (upitnici 3 i 4 na stranama 92-95 originala).

Učenicima će možda biti potrebna pomoć da odgovore na pitanja. Sa mlađom decom je najbolje organizovati grupni rad, tako što će im se čitati pitanja i pružiti pomoć onima koji imaju teškoća sa razumevanjem jezika, instrukcijom ili pisanjem svojih prioriteta. Učenike treba ohrabriti da daju iskrene odgovore, a ne odgovore koji bi zadovoljili nastavnike ili druge učenike.

Istraživanje znanja roditelja/staratelja i drugih članova lokalne zajednice

Konsultacije sa roditeljima/starateljima i drugim članovima lokalne zajednice mogu pomoći unapređenju komunikacije između škole i porodica. Kao i za učenike, i za roditelje/staratelje može se sačiniti upitnik na osnovu skraćene liste pokazatelja sa dodatkom posebnih pitanja. Jedan primer takvog upitnika za roditelje/staratelje, koje je koristila škola, dat je u IV delu na stranama 96-97 originala (upitnik 5). Upitnik se može napraviti uz pomoć roditelja koji je član školske uprave koji može da pomogne i u organizaciji konsultantskih grupa za roditelje/staratelje. U jednoj školi, roditelj koga je škola zaposlila kao kontakt osobu za vezu, i jedan član koordinacione grupe, organizovali su prevod pitanja za one roditelje/staratelje koji osim engleskog govore tečno i druge jezike pa su imali ulogu prevodilaca u grupama za diskusiju. Druge škole su razmenile prevode upitnika. Koordinaciona grupa može da se sastane sa roditeljima i izvan škole ako bi posećenost bila veća u drugačijem okruženju. I u ovom slučaju važno je obezbediti različite načine na koje roditelji mogu izraziti svoja mišljenja i stavove o školi.

Grupe mogu početi rad razmatranjem sledećih pitanja:

- Šta bi pomoglo da se unapredi učenje vašeg deteta/dece u ovoj školi?
- Šta bi moglo da se uradi da vaše dete bude zadovoljnije u ovoj školi?
- Šta biste vi najviše voleli da promenite u vezi sa školom?

Upitnik se može koristiti kao uvod u diskusiju, ili za prikupljanje informacija od roditelja koji nisu mogli da prisustvuju sastanku.

Na sličan način, trebalo bi razmotriti načine kako da se prikupe informacije i od drugih značajnih grupa lokalne zajednice u čijem se okruženju nalazi škola. Učenici možda ne odražavaju sastav u tom kraju, s tačke gledišta etničke pripadnosti, ometenosti ili društvenog položaja. Mišljenja svih članova zajednice mogu pomoći školi u naporima da u njenoj sredini budu zastupljeni svi i da tako može da predstavlja svoju zajednicu u celosti.

Utvrđivanje prioriteta za razvoj

Šta se može promeniti u školskoj kulturi, politici i praksi da bi se podstakao porast učenja i učešća?

Analiza mišljenja i obrazloženja

Da bi se izdvojili sveobuhvatni prioriteti za razvoj, koordinaciona grupa treba da ispita i analizira prioritete za razvoj koje su odabrali svi sa kojima se razgovor vodio. Ovaj zadatak bi trebalo podeliti unutar grupe, jer može zahtevati dosta posla, naročito u velikim školama. Možda bi trebalo izabrati kritičkog prijatelja zato što mogu da pomognu u ovom procesu. Škole su konsultovale i razne druge ljude ljude kao recimo kolege sa viših škola, psihologe i univerzitetske profesore. Budući da konsultacije traju neko vreme, moguće je

obraditi mišljenja svih grupa u hodu, dok se prikupljaju. Na početku bi trebalo razdvojiti informacije prikupljene od učenika, roditelja/staratelja, školskog osoblja i članova školske uprave. Na taj način mogu se uočiti i razmotriti razlike u gledištima. Važno je možda i pogledati mišljenja podgrupa školskog osoblja kao na primer pomoćnika nastavnika. Takođe je poželjno da se informacije iz različitih odseka u školi obrađuju posebno.

Prikupljanje daljih informacija

Moguće je da će koordinaciona grupa morati da prikupi i dodatne informacije pre nego što donese konačne odluke o prioritetima. Tokom konsultacija, mogu da se pojave neke teme za čije će objašnjenje biti potrebne dodatne informacije. Na primer, možda će biti potrebno da se analiziraju broj izostanaka i završne ocene učenika različitog pola ili etničke pripadnosti. Dodatne informacije mogu se dobiti tokom procesa konsultacija kada jedna grupa izdvoji pitanja koja treba da se upute nekoj drugoj grupi. Na primer, novom školskom osoblju može da se postave pitanja koja se direktno odnose na uspeh njihovog uklapanja u rad.

Prikupljanje dodatnih informacija može da se pretvori u rad na razvoju. Na primer, procenjivanje prioriteta u vezi sa dimenzijom C može da dovede do toga da nastavnici i pomoćnici nastavnika međusobno prate i razmatraju svoju praksu kako bi došli do novih ideja za unapređenje nastave i učenja, a to može samo po sebi da vodi ka većoj saradnji i poboljšanju u nastavi.

Izdvajanje liste prioriteta

Izdvajanje prioriteta nije jednostavno stvar biranja onih tema koje su najčešće pominjanje tokom konsultacija. Koordinaciona grupa mora biti sigurna da mišljenja manje moćnih grupa ne budu zapostavljena i da naročito mišljenja učenika i roditelja/staratelja budu zastupljeni na konačnoj listi. Izdvojeni prioriteti će se u velikoj meri razlikovati s obzirom na obim, vreme i sredstva potrebna za njihovo sprovođenje. U konačnoj listi, trebalo bi da budu zastupljeni i kratkoročni i dugoročni prioriteti.

Okvir za procenu koji sadrži dimenzije i oblasti (tabela 8) može pomoći u izvođenju ove faze. Članovi grupe treba da obrate pažnju na posledice odabranih prioriteta u jednoj dimenziji za rad u drugim dimenzijama. Mora se voditi računa da sve oblasti budu pokrivena nekim od odabranih prioriteta. Većina prioriteta će zahtevati mobilizaciju resursa. Prioriteti u nekim oblastima Indeksa možda su već identifikovani u prethodnim školskim razvojnim planovima. Kada koordinaciona grupa sačini konačnu listu predloga prioriteta, trebalo bi o njima još jednom da prodiskutuje sa ostalim školskim osobljem i članovima školske uprave.

Tabela 8. Rezimiranje prioriteta za razvoj

DIMENZIJA A Stvaranje inkluzivne kulture

Izgradnja zajednice

Uspostavljanje inkluzivnih vrednosti

DIMENZIJA B Kreiranje inkluzivne politike

Razvijanje škole za sve

Organizovanje podrške različitostima

DIMENZIJA C Razvoj inkluzivne prakse

Organizovanje učenja

Mobilizacija resursa

U Tabeli 9, dati su neki primeri prioriteta utvrđeni u toku procesa korišćenja Indeksa.

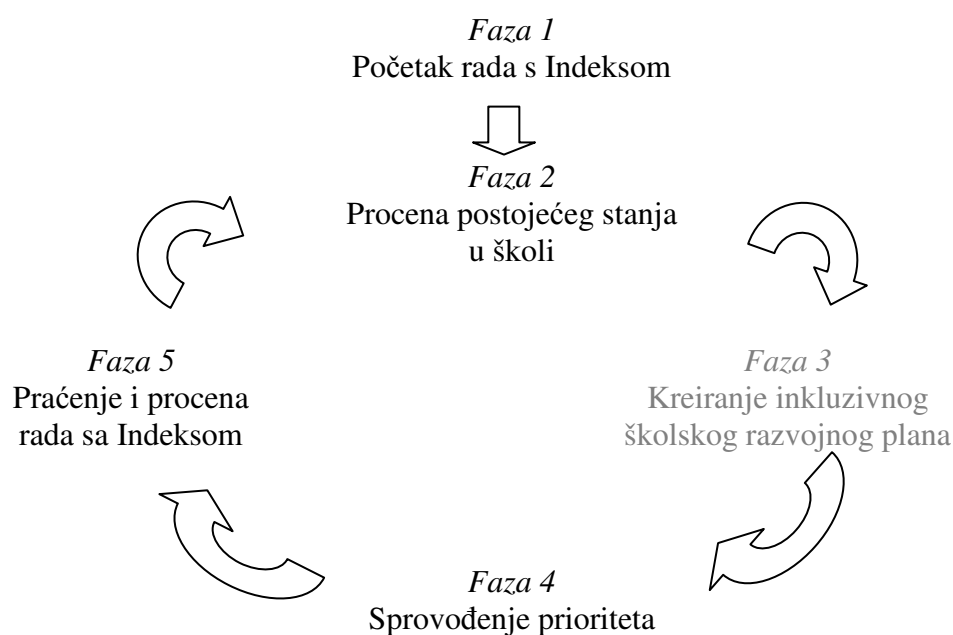
Tabela 9. Prioriteti škole utvrđeni u toku procesa korišćenja Indeksa

- Uvođenje običaja dočekivanja novih učenika i školskog osoblja i obeležavanja njihovog dolaska
- Održavanje aktivnosti za usavršavanje školskog osoblja kako bi osmišljeni časovi što bolje mogli da odgovore različitostima među učenicima
- Uvođenje jasne strukture upravljanja i razvoja profesionalnog statusa za pomoćnike nastavnika
- Poboljšanje svih vidova pristupa školi za učenike i odrasle sa ometenošću
- Promovisanje pozitivnih stavova prema etničkim razlikama u nastavi i na panoima
- Objedinjavanje svih oblika podrške u školi
- Organizovanje zajedničkih obuka za školsko osoblje i pomoćnike nastavnika
- Razvijanje zajedničkog učenja među učenicima
- Izmena pravila protiv nasilnog ponašanja u školi
- Unapređenje procesa prijema i uklapanja za nove učenike
- Povećanje učešća učenika u odlučivanju o školskoj politici
- Poboljšanje komunikacije između škole i roditelja/staratelja
- Poboljšanje ugleda škole u lokalnim zajednicama

Faza 3

Kreiranje inkluzivnog školskog razvojnog plana

- Uvođenje okvira Indeksa u školski razvojni plan
- Uvođenje prioriteta u školski razvojni plan

U trećoj fazi procesa korišćenja Indeksa, u kojoj će možda biti potrebno da se održi niz sastanaka sa usko određenim ciljem, članovi tima za školsko razvojno planiranje rade reviziju školskog razvojnog plana. Tim odlučuje u kojoj meri će plan biti izmenjen u svetlu rada sa Indeksom. Prioriteti dogovoreni sa školskim osobljem na kraju druge faze, unose se u školski razvojni plan.

Uvođenje okvira Indeksa u školski razvojni plan

Da bi prioriteti koje je utvrdila koordinaciona grupa bili uneti u školski razvojni plan i sprovedeni, od tog trenutka koordinaciona grupa bi trebalo da postane i tim za školsko razvojno planiranje. Tim treba da odluči da li je rad sa Indeksom jedna od niza aktivnosti u njihovom razvojnom planu ili će ceo plan biti oblikovan prema okviru koji daje Indeks.

Uvođenje prioriteta u školski razvojni plan

Tim za školsko razvojno planiranje ima listu dogovorenih prioriteta za razvoj do kojih se došlo u drugoj fazi, koje treba uklopiti u okvir školskog razvojnog plana. Ovo zahteva da svaki prioritet bude detaljno analiziran u pogledu vremena potrebnog za njegovo ostvarivanje, resursa i uticaja koji će imati na razvoj školskog osoblja. Odgovornost za proveru napretka svakog prioriteta trebalo bi da preuzme jedan član tima za planiranje, ali odgovornost za rad na razvoju treba da bude široko podeljena da bi promene sprovodile u praksi. Potrebno je da budu razvijeni i kriterijumi za procenu sprovođenja prioriteta. Pitanja iz Indeksa mogu da budu korisna osnova za definisanje ovih kriterijuma. Ona se mogu izvući iz pokazatelja koji predstavljaju posebno problematične oblasti i mogu se dopuniti pitanjima iz pokazatelja u istoj ili u drugim dimenzijama koje će podržati razvoj u izabranoj oblasti.

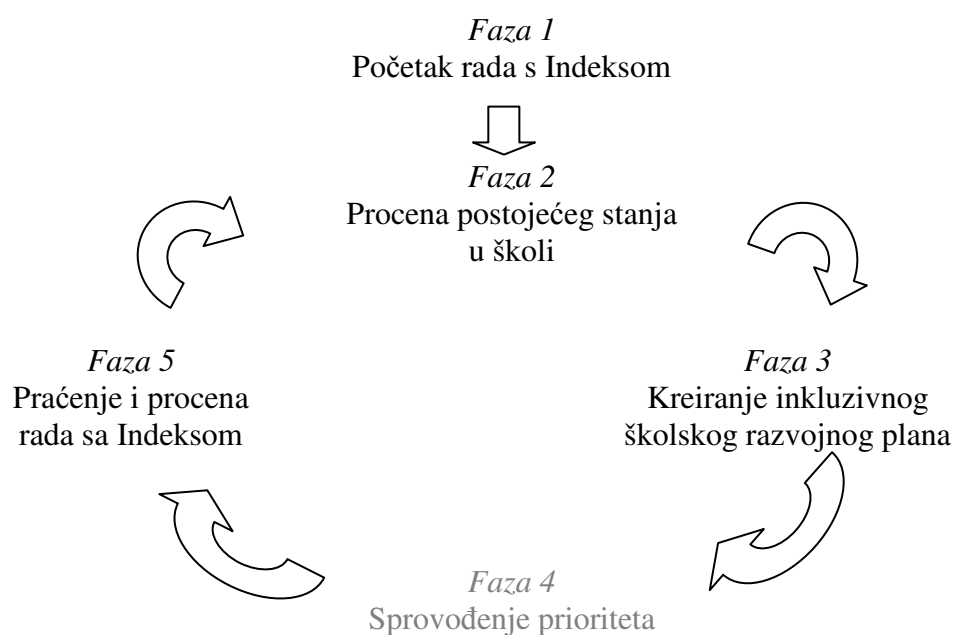
Grupa treba u svom planu da razmotri postojeće prioritete, kako oni doprinose inkluzivnom razvoju škole i da izvrše sve potrebne izmene.

Faza 4

Sprovođenje prioriteta

(kontinuiran proces)

- Sprovođenje utvrđenih prioriteta u praksi
- Održavanje razvoja
- Beleženje napredovanja

Četvrta faza Indeksa podrazumeva primenu prioriteta u praksi. Ovo može zahtevati detaljnije istraživanje u okviru škole i postati oblik akcionog istraživanja. Saradnja, dobra komunikacija i opšta posvećenost inkluzivnim vrednostima predstavljaju podršku razvoju. Razvoj se procenjuje prema kriterijumima definisanim školskim razvojnim planom, a nakon tromesečja pravi se izveštaj o napretku. Ova faza je kontinuirana i nema vremenskog ograničenja.

Sprovođenje utvrđenih prioriteta

Ovih nekoliko primera ilustruje kako škola može podržavati razvoj. U jednoj srednjoj školi, nastavnici su odlučili da je koordinacija podrške jedan od prioriteta. Pošto nije postojalo zajedničko planiranje među nastavnicima iz različitih oblasti, oni su odlučili da ispituju postojeću situaciju radeći zajedno. U toku šest nedelja su posmatrali rad jedni drugih, a zatim se sastali da prodiskutuju svoja zapažanja i mogućnosti za bližu saradnju. Odlučili su da razgovaraju i sa učenicima koje su posmatrali, o njihovom iskustvu podrške

kako bi razumeli i njihovu perspektivu. Svoje nalaze uobličili su u opšte preporuke o podršci za školsku politiku.

U drugom primeru, jedna osnovna škola je prikupila podatke od učenika i roditelja/staratelja da nasilno ponašanje u školi predstavlja ozbiljan problem. Tim za školsko razvojno planiranje je odlučio da iskoristi pitanja u okviru pokazatelja B.2.9 „Nasilno ponašanje je smanjeno“ kao okvir za detaljno ispitivanje o stavovima i iskustvima sa nasilnim ponašanjem. Posebno su se usmerili na sledeća pitanja:

- Da li školsko osoblje, roditelji/staratelji, učenici dele ista shvatanja o tome šta je nasilno ponašanje?
- Da li se pretnja prekidom prijateljstva smatra kao izvor nasilnog ponašanja?
- Da li postoji jasan propis o nasilnom ponašanju koji precizno definiše šta jeste, a šta nije nasilje u školi?
- Da li je jezik školskih propisa razumljiv školskom osoblju, roditeljima/starateljima, učenicima?
- Da li škola raspolaze osobama oba pola koje može da pozove i koje bi mogle da pruže podršku dečacima i devojčicama kada je u pitanju nasilno ponašanje?
- Da li učenici znaju kome da se obrate ako su žrtve nasilnog ponašanja?
- Da li su učenici uključeni u strategije za sprečavanje i smanjivanje nasilnog ponašanja?
- Da li postoje jasni zapisnici o slučajevima nasilja?
- Da li je nasilno ponašanje smanjeno?

Kada su ispitali obim i prirodu problema, nastojali su da mu pristupe na nekoliko načina. Na časovima maternjeg jezika uključili su čitanje tekstova, diskusiju i pisanje radova na temu nasilja i nasilnog ponašanja. Ustanovljen je forum u okviru koga su učenici mogli da doprinesu razvoju strategija za sprečavanje i smanjenje nasilja. Doneti su novi propisi protiv nasilnog ponašanja, na jeziku razumljivom svim učenicima, a zatim objavljeni na velikom broju mesta. Detaljni zapisnici slučajeva nasilja pomogli su da se ustanove obrasci ponašanja kod nekih učenika. Procenjivali su smanjivanje nasilnog ponašanja kroz ponovljena istraživanja i diskusije, koristeći pitanja iz Indeksa, sa dodatkom nekih njihovih koja su uzimala u obzir ono što su otkrili tokom istraživanja.

Održavanje razvoja

Tokom faze primene i sprovođenja prioriteta neophodno je održati posvećenost i učešće svih članova. Ovo može zahtevati posebne napore, jer se usled duboko ukorenjenih uverenja i vrednosti može pojaviti otpor kod nekih članova školske zajednice. U okviru sprovođenja određenih prioriteta u praksi, ne bi trebalo zapostaviti i rad na generalnom menjanju školske kulture. Aktivnosti usmerene na stvaranje inkluzivne kulture mogu trajati godinama. Ali zauzvrat, takve promene mogu održati posvećenost i učešće školskog i upravnog osoblja, učenika i roditelja/staratelja u stvaranju detaljnih promena u školskoj politici i praksi. U školi zasnovanoj na saradnji, školsko osoblje će moći da se osloni na stručnost i procenu kolega i da uzajamno pruža podršku da se istraje.

Neki članovi školskog osoblja, učenici ili roditelji/staratelji mogu imati različita mišljenja u pogledu određenog načina razvoja. Tim za planiranje razvoja mora ohrabrivati izražavanje ovakvih mišljenja i diskusiju o njihovim razlikama a možda i korigovati način razvoja, kako bi se obezbedilo da smer razvojnih promena odgovara što većem mogućem broju ljudi u školskoj zajednici.

Tim za planiranje, takođe, treba da obezbedi da svi budu obavešteni o napredovanju u ovom procesu. Ovo se može izvesti kroz različita okupljanja, sastanke osoblja, školske novine, obaveštenja, aktivnosti, učeničke savete i sl. Kao što pruža informacije, grupa treba i da sluša druge, posebno one koji imaju malo prilika da neko sasluša i uvaži njihovo mišljenje.

Beleženje napredovanja

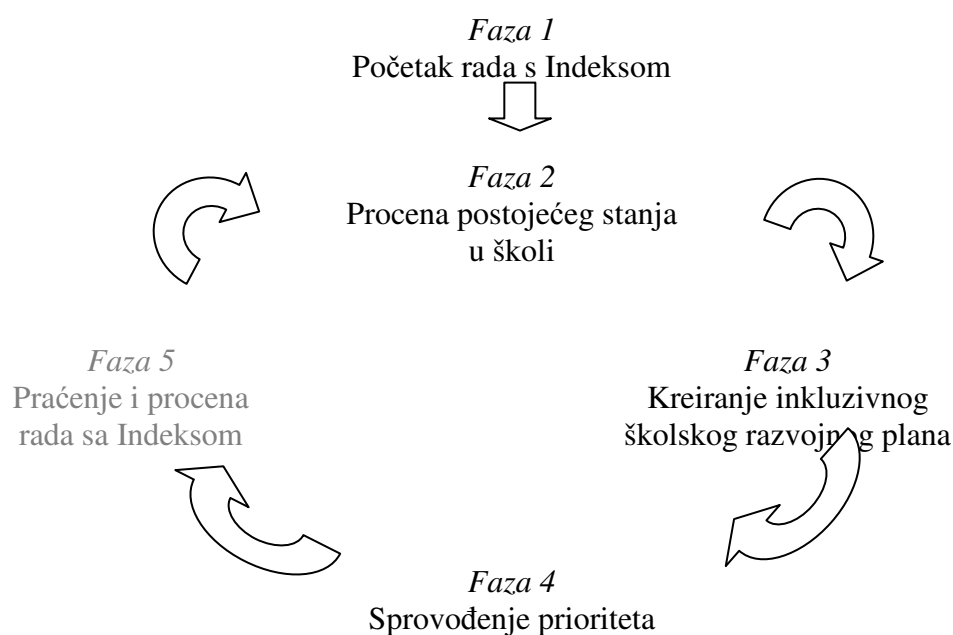
Član tima za školsko razvojno planiranje odgovoran za sprovođenje prioriteta, treba da obezbedi da se sve promene prate i da se zabeleži napredak, da se unesu potrebne izmene u školskom planu, uz konsultacije sa svim relevantnim grupama. Praćenje promena treba da uključi razgovore sa školskim osobljem, učenicima, roditeljima/starateljima, pregled školskih dokumenata i pravilnika kao i posmatranje školske prakse. Na kraju svakog tromesečja trebalo bi da se prave izveštaji o sprovođenju prioriteta, a prema kriterijumima definisanim u fazi 3. Oni mogu biti i objavljeni u okviru školskih novina ili obaveštenja.

Faza 5

Praćenje i procena rada sa Indeksom

(kontinuiran proces)

- Procena razvoja
- Procena Procesna Indeksa
- Nastavljanje Procesna Indeksa

Grupa procenjuje sveukupni napredak u razvoju. Oni razmatraju svaki veći napredak u promeni školske kulture, politike i prakse. Uz to se diskutuje o izmenama koje su potrebne u samom procesu korišćenja Indeksa. Pokazatelji i pitanja, prilagođeni školi, koriste se za procenu obima promena u školi i za formulisanje novih prioriteta za školski razvojni plan za narednu godinu.

Procena razvoja

Da bi se procenilo sveukupno napredovanje, članovi grupe moraju sakupiti i pregledati sve podatke o napretku u svakoj oblasti razvoja definisane planom. Promene bi trebalo proceniti prema kriterijumima uspeha definisanih planom, a na osnovu toga napraviti i izmene u skladu sa novim prioritetima. Grupa treba da razmotri kako će nastaviti rad u narednoj godini.

Razvoj će takođe biti procenjen kao rezultat novog istraživanja u školi korišćenjem dimenzija, pokazatelja i pitanja početkom nove školske godine. Ovakvo istraživanje može osvetliti kulturni zaokret koji prevazilazi bilo koji pojedinačni planirani prioritet.

Procena procesa korišćenja Indeksa

Proces korišćenja Indeksa takođe zahteva evaluaciju. Tim za školsko planiranje treba da razmotri način koji su koristili Indeks i odluči kako se materijali mogu koristiti na najbolji način za podršku razvoja škole u narednim godinama. Treba da procene koliko je Indeks pomogao školi da usvoji inkluzivne načine rada.

Grupa treba da razmotri i sastav koordinacione grupe koja je radila sa Indeksom i njegov odnos sa školskim strukturama za razvojno planiranje. Potrebno je proceniti koliko su dobro bili pripremljeni za svoj rad, kako su se odvijale konsultacije sa drugim grupama, koliko je uspešno podeljena odgovornost sa drugima za dalja istraživanja i sprovođenje prioriteta i kakva je bila podrška ovom procesu. U ovoj fazi, prisustvo kritičkog prijatelja može biti dragoceno. Međutim, uspeh samoevaluacije zahteva da svi članovi grupe budu spremni da preispitaju sopstveni način rada. Tabela 10 sadrži pitanja koja mogu pomoći grupi da proceni sopstveni rad.

Tabela 10. Procena procesa korišćenja Indeksa

- Koliko dobro je radila koordinaciona grupa, u smislu njenog sastava, podele zadataka unutar grupe, konsultacija sa drugima i raspodele odgovornosti za razvojni proces?
- U kojoj meri je došlo do promena u posvećenosti prema inkluzivnijem načinu rada u školi?
- Do koje mere su ključne ideje Indeksa uticale na razmišljanje o školskoj politici i praksi? To su inkluzija, prepreke za učenje i učešće, resursi podrške učenju i učešću, podrška različitostima.
- U kojoj meri je proces konsultacija bio inkluzivan i ko bi još mogao tome doprineti u budućnosti?
- U kojoj meri su dimenzije i oblasti Indeksa bile korisne za strukturiranje školskog razvojnog planiranja?
- U kojoj meri su pokazatelji i pitanja pomogli prepoznavanju prioriteta ili detalja u vezi sa prioritetima koji ranije nisu bili uočeni?
- U kojoj su meri relevantni podaci prikupljeni u proceni prioriteta i sprovođenja razvoja i kako bi se ovo moglo poboljšati?
- U kom obimu je proces rada sa Indeksom doprineo inkluzivnom načinu rada u školi?
- Kako se razvojne promene održavaju i kako bi se to moglo unaprediti?

Nastavljanje procesa korišćenja Indeksa

Grupa za planiranje će biti u najboljoj poziciji da odluči kako ponovo koristiti materijal i proces korišćenja Indeksa u budućnosti. U mnogim predškolskim ustanovama većina osoblja već će biti upoznata sa Indeksom, ali novom osoblju treba objasniti proces korišćenja Indeksa u okviru njihovog procesa uklapanja u novu sredinu. Revizija pokazatelja i pitanja kao deo procene napretka može da vodi ka daljem istraživanju stanja u predškolskoj ustanovi

U ovoj završnoj fazi procesa, koja se može podudariti sa krajem godine rada sa Indeksom, tim za školsko razvojno planiranje pravi reviziju koordinacije dosadašnjeg rada sa Indeksom. U mnogim školama, većina osoblja već će biti upoznata sa Indeksom ali novom osoblju treba objasniti proces korišćenja Indeksa u okviru njihovog uklapanja u novu sredinu. Revizija pokazatelja i pitanja kao deo procene napredovanja može voditi ka daljem istraživanju unutar škole. Faza 5 ponovo se vraća na fazu 2, čime se obezbeđuje kontinuitet ciklusa školskog planiranja.

III Deo

Pokazatelji i pitanja

Lista pokazatelja

Pokazatelji sa pitanjima

DIMENZIJA A	<i>Oblast A.1</i>	Izgradnja zajednice
DIMENZIJA A	<i>Oblast A.2</i>	Uspostavljanje inkluzivnih vrednosti
DIMENZIJA B	<i>Oblast B.1</i>	Razvijanje škole za sve
DIMENZIJA B	<i>Oblast B.2</i>	Organizovanje podrške različitostima
DIMENZIJA C	<i>Oblast C.1</i>	Organizovanje nastave i učenja
DIMENZIJA C	<i>Oblast C.2</i>	Mobilizacija resursa

POKAZATELJI

DIMENZIJA A **Stvaranje inkluzivne kulture**

A.1 | **Izgradnja zajednice**

Pokazatelj A.1.1 | Svako oseća da je dobrodošao

A.1.2 | Učenici pomažu jedni drugima

A.1.3 | Školsko osoblje međusobno dobro saraduje

A.1.4 | Školsko osoblje i učenici se ophode jedni prema drugima s poštovanjem

A.1.5 | Postoji partnerski odnos između školskog osoblja i roditelja/staratelja

A.1.6 | Školsko osoblje i školska uprava dobro saraduju

A.1.7 | Sve lokalne zajednice su uključene u školu

A.2 | **Uspostavljanje inkluzivnih vrednosti**

Pokazatelj A.2.1 | Od svih učenika se očekuje mnogo

A.2.2 | Školsko osoblje, školska uprava roditelji/staratelji i učenici dele filozofiju inkluzije

A.2.3 | Učenici se jednako uvažavaju

A.2.4 | Školsko osoblje i učenici se odnose jedni prema drugima kao prema ljudskim bićima
i kao prema osobama sa određenom „ulogom“

A.2.5 | Školsko osoblje nastoje da uklone prepreke za učenje i učešće u svim vidovima škole

A.2.6 | Škola se bori da smanji sve oblike diskriminacije

POKAZATELJI

DIMENZIJA B **Stvaranje inkluzivne politike**

B.1 | **Razvijanje škole za sve**

- Pokazatelj** B.1.1 | Zapošljavanje i unapređivanje školskog osoblja je pravično
- B.1.2 | Novom školskom osoblju se pomaže da se uklopi u školsku sredinu
- B.1.3 | Škola nastoji da primi sve učenike iz lokalne zajednice
- B.1.4 | Školska zgrada i prostor su uređeni tako da budu pristupačni za sve
- B.1.5 | Svim novim učenicima se pomaže da se uklope u školsku sredinu
- B.1.6 | Škola organizuje odeljenja tako da se uvažuje sva deca

B.2 | **Organizovanje podrške različitosti**

- Pokazatelj** B.2.1 | Svi oblici podrške su koordinisani
- B.2.2 | Aktivnosti za usavršavanje školskog osoblja pomažu školskom osoblju da odgovori na različitosti među učenicima
- B.2.3 | Politika „posebnih obrazovnih potreba“ je politika inkluzije
- B.2.4 | Pravilnik za rad sa decom sa posebnim obrazovnim potrebama koristi se za smanjivanje prepreka za učenje i učešće svih učenika
- B.2.5 | Podrška za decu koja uče engleski kao dopunski jezik je usklađena sa podrškom učenju
- B.2.6 | Politika podrške vaspitanju i ponašanju povezana je sa politikom razvoja školskih programa i podrške učenju
- B.2.7 | Smanjeni su pritisci od disciplinskih isključivanja učenika
- B.2.8 | Smanjene su prepreke za pohađanje nastave
- B.2.9 | Nasilno ponašanje je smanjeno

POKAZATELJI

DIMENZIJA C **Razvijanje inkluzivne prakse**

C.1 | **Organizovanje nastave i učenja**

- Pokazatelj** C.1.1 | Nastava se planira tako da svi učenici mogu da uče
- C.1.2 | Časovi podstiču učešće svih učenika
- C.1.3 | Časovi razvijaju razumevanje različitosti
- C.1.4 | Učenici su aktivno uključeni u svoje učenje
- C.1.5 | Učenici uče kroz zajednički rad
- C.1.6 | Ocenjivanje doprinosi postignuću svih učenika
- C.1.7 | Disciplina u učionici zasniva se na uzajamnom poštovanju
- C.1.8 | Nastavnici planiraju, održavaju i procenjuju nastavu kroz zajedničku saradnju
- C.1.9 | Pomoćnici nastavnika pomažu učenju i učešću svih učenika
- C.1.10 | Domaći zadaci doprinose učenju svih učenika
- C.1.11 | Svi učenici učestvuju u vanškolskim aktivnostima

C.2 | **Mobilizacija resursa**

- Pokazatelj** C.2.1 | Različitosti među učenicima koriste se kao resurs za nastavu i učenje
- C.2.2 | Stručnost školskog osoblja se u potpunosti koristi
- C.2.3 | Školsko osoblje razvija resurse za podršku učenju i učešću
- C.2.4 | Resursi u zajednici su poznati i koriste se
- C.2.5 | Školska sredstva su pravično raspoređena tako da podržavaju inkluziju

POKAZATELJI SA PITANJIMA

DIMENZIJA A *Stvaranje inkluzivne kulture*

A.1 | Izgradnja zajednice

Pokazatelj A.1.1 | Svako oseća da je dobrodošao

- I. Da li je prvi kontakt koji ljudi imaju sa školom prijateljski i pruža osećaj dobrodošlice?
- II. Da li škola pruža osećaj dobrodošlice svim učenicima, uključujući učenike ometene u razvoju, Rome čergare, izbeglice, ili azilante?
- III. Da li škola pruža dobrodošlicu svim roditeljima/starateljima i drugim članovima lokalne zajednice?
- IV. Da li su informacije o školi svima dostupne, bez obzira na maternji jezik i ometenost, na primer, da li su štampane dovoljno velikim slovima ili prevedene, ili napisane Brajevim pismom?
- V. Da li su dostupni, kada je potrebno, prevodioci na druge jezike, uključujući i jezik znakova?
- VI. Da li je iz školskih brošura i informacija datih podnosiocima molbe za zaposlenje jasno da je odgovor na različitosti među učenicima i u njihovom poreklu deo školskih običaja?
- VII. Da li ulazni hol odražava sve članove zajednica prisutnih u školi?
- VIII. Da li škola panoima i različitim slikama obeležava različite lokalne kulture i zajednice?
- IX. Da li postoje običaji kojima se na pozitivan način dočekuju novi ili ispraćaju stari učenici i školsko osoblje?
- X. Da li učenici imaju doživljaj da njihova učionica pripada njima?
- XI. Da li učenici, roditelji, školsko osoblje i drugi članovi zajednice osećaju da škola pripada njima?

Dodatna pitanja

-
-
-

POKAZATELJI SA PITANJIMA

DIMENZIJA A *Stvaranje inkluzivne kulture*

A.1 | **Izgradnja zajednice**

Pokazatelj A.1.2 | Učenici pomažu jedni drugima

- I. Da li učenici nude pomoć jedni drugima ili je traže jedni od drugih kada je to potrebno?
- II. Da li se na posterima, panoima i sličnim prostorima ističu i zajednički rad i individualna postignuća?
- III. Da li učenici prijavljuju nekom od školskog osoblja kada je njima ili nekom drugom potrebna pomoć?
- IV. Da li se aktivno podstiče prijateljstvo koje podrazumeva i podršku?
- V. Da li učenici pre dele prijatelje nego što se nadmeću za njih?
- VI. Da li učenici izbegavaju nazivanje pogrđnim imenima koja odražavaju rasističku, seksističku, homofobičnu i druge oblike diskriminacije, kao i diskriminaciju prema ometenima?
- VII. Da li učenici razumeju da se od različitih učenika može očekivati različit stepen usklađivanja sa i vladanja prema školskim pravilima?
- VIII. Da li učenici cene postignuća drugih čija se startna pozicija razlikuje od njihove?
- IX. Da li učenici osećaju da se njihove svađe i razmirice rešavaju pravično i efikasno?
- X. Da li učenici mogu da zastupaju druge za koje misle da se prema njima postupa nepravedno?

Dodatna pitanja

-
-
-

POKAZATELJI SA PITANJIMA

DIMENZIJA A *Stvaranje inkluzivne kulture*

A.1 | **Izgradnja zajednice**

Pokazatelj A.1.3 | Školsko osoblje međusobno dobro saraduje

- I. Da li se članovi školskog osoblja ophode jedni prema drugima s poštovanjem bez obzira na njihovu poziciju i ulogu u školi?
- II. Da li se članovi školskog osoblja ophode jedni prema drugima s poštovanjem bez obzira na njihov pol?
- III. Da li se članovi školskog osoblja ophode jedni prema drugima s poštovanjem bez obzira na njihovo socijalno ili etničko poreklo?
- IV. Da li se svi članovi školskog osoblja pozivaju na sastanke osoblja?
- V. Da li svi članovi školskog osoblja dolaze na sastanke?
- VI. Da li većina aktivno učestvuje na sastancima?
- VII. Da li su nastavnici i pomoćnici nastavnika uključeni u pravljenje i procenu nastavnih programa?
- VIII. Da li je timski rad među školskim osobljem model za saradnju između učenika?
- IX. Da li školsko osoblje zna kome da se obrati ako ima problem?
- X. Da li školsko osoblje oseća da može da razgovara o svojim problemima u radu?
- XI. Da li su svi članovi školskog osoblja uključeni u definisanje prioriteta za školski razvoj?
- XII. Da li svi članovi školskog osoblja doživljavaju školski razvojni plan kao svoj?

Dodatna pitanja

-
-
-

POKAZATELJI SA PITANJIMA

DIMENZIJA A *Stvaranje inkluzivne kulture*

A.1 | **Izgradnja zajednice**

Pokazatelj A.1.4 | Školsko osoblje i učenici se ophode jedni prema drugima s poštovanjem

- I. Da li školsko osoblje oslovljava sve učenike s poštovanjem, imenom kojim bi oni hteli da ih oslovljavaju, sa pravilnim izgovorom?
- II. Da li se učenici odnose s poštovanjem prema svom školskom osoblju bez obzira na njihov status u školi?
- III. Da li se traže mišljenja učenika o tome kako škola može da se unapredi?
- IV. Da li mišljenja učenika utiču na ono što se dešava u školi?
- V. Da li učenici imaju posebne prilike da razgovaraju o pitanjima u vezi sa školom?
- VI. Da li učenici pomažu školskom osoblju kada se to od njih zatraži?
- VII. Da li učenici nude pomoć kada vide da je potrebna?
- VIII. Da li učenici i školsko osoblje vode računa o školskom prostoru?
- IX. Da li učenici znaju kome da se obrate kada imaju problem?
- X. Da li učenici imaju poverenja da će se njihovi problemi efikasno rešavati?

Dodatna pitanja

-
-
-

POKAZATELJI SA PITANJIMA

DIMENZIJA A *Stvaranje inkluzivne kulture*

A.1 | **Izgradnja zajednice**

Pokazatelj A.1.5 | Postoji partnerski odnos između školskog osoblja i roditelja/staratelja

- I. Da li se roditelji i školsko osoblje ophode jedni prema drugima s poštovanjem?
- II. Da li roditelji ocenjuju da imaju dobru komunikaciju sa školskim osobljem?
- III. Da li su svi roditelji dobro informisani o školskoj politici i praksi?
- IV. Da li su roditelji upoznati sa prioritetima školskog razvojnog plana?
- V. Da li svi roditelji imaju prilike da učestvuju u donošenju odluka u vezi sa školom?
- VI. Da li su uočeni strahovi koje neki roditelji/staratelji mogu imati od dolaska u školu i susreta sa školskim osobljem i da li su učinjeni koraci za njihovo prevazilaženje?
- VII. Da li postoje razne prilike za roditelje da se uključe u školske aktivnosti?
- VIII. Da li ima različitih prilika kada roditelji mogu da razgovaraju o napredovanju svoje dece ili izraze zabrinutost u vezi sa njima?
- IX. Da li se jednako cene i prihvataju različiti doprinosi roditelja/staratelja školi?
- X. Da li školsko osoblje uvažava znanja koja roditelji/staratelji imaju o svojoj deci?
- XI. Da li školsko osoblje podstiče uključivanje svih roditelja/staratelja u učenje njihove dece?
- XII. Da li je roditeljima jasno kako mogu da pomognu i podrže učenje svoje dece kod kuće?
- XIII. Da li svi roditelji osećaju da škola uvažava njihovu decu?
- XIV. Da li svi roditelji osećaju da škola ozbiljno shvata njihovu zabrinutost u vezi sa njihovom decom?

Dodatna pitanja

-
-
-

POKAZATELJI SA PITANJIMA

DIMENZIJA A *Stvaranje inkluzivne kulture*

A.1 | **Izgradnja zajednice**

Pokazatelj A.1.6 | Školsko osoblje i školska uprava dobro saraduju

- I. Da li školsko osoblje razume ulogu i odgovornost školske uprave?
- II. Da li školska uprava razume organizacionu strukturu škole i odgovornost školskog osoblja?
- III. Da li školska uprava u svakom trenutku rado prihvata da pruži svoj doprinos u radu škole?
- IV. Da li se poznaju i uvažavaju stručnost i znanja školske uprave?
- V. Da li sastav školske uprave odražava lokalne zajednice prisutne u školi?
- VI. Da li je školska uprava u potpunosti informisana o politici škole?
- VII. Da li se školsko osoblje i članovi školske uprave slažu oko toga kako školska uprava može da doprinese školi?
- VIII. Da li članovi školske uprave osećaju da se njihov doprinos uvažava bez obzira na njihov status?
- IX. Da li školsko osoblje i školska uprava dele zajedničko mišljenje o pristupu učenicima kategorisanim kao „deca sa posebnim obrazovnim potrebama“?
- X. Da li školsko osoblje i školska uprava dele zajedničko mišljenje o pristupu deci koja se susreću s teškoćama i na koji način bi im trebalo pružiti podršku?
- XI. Da li školsko osoblje i školska uprava dele zajednički stav o identifikovanju učenika koji se suočavaju sa teškoćama i o načinu na koji bi trebalo da im se pruži podrška?

Dodatna pitanja

-
-
-

POKAZATELJI SA PITANJIMA

DIMENZIJA A *Stvaranje inkluzivne kulture*

A.1 | **Izgradnja zajednice**

Pokazatelj A.1.7 | Sve lokalne zajednice su uključene u školu

- I. Da li škola uključuje socijalne grupacije, kao što su stari ljudi ili različite etničke zajednice, u školske aktivnosti?
- II. Da li je škola uključena u aktivnosti lokalnih zajednica?
- III. Da li članovi lokalnih zajednica dele neke prostore sa učenicima i školskim osobljem škole, kao što su na primer biblioteka, ulazni hol, kantina i sl.
- IV. Da li lokalne zajednice podjednako učestvuju u školi, bez obzira na njihovo socijalnu, versku ili etničku pripadnost?
- V. Da li se svi delovi lokalnih zajednica vide kao resursi za školu?
- VI. Da li školsko osoblje i školska uprava traže mišljenja članova lokalne zajednice o školi?
- VII. Da li mišljenja članova lokalne zajednice utiču na školsku politiku?
- VIII. Da li u zajednicama iz lokalnog okruženja postoji pozitivno mišljenje o školi?
- IX. Da li škola podstiče prijavljivanje ljudi iz svih zajednica iz okruženja za posao u školi?

Dodatna pitanja

-
-
-

POKAZATELJI SA PITANJIMA

DIMENZIJA A *Stvaranje inkluzivne kulture*

A.2 | Uspostavljanje inkluzivnih vrednosti

Pokazatelj A.2.1 | Od svih učenika se očekuje mnogo

- I. Da li svaki učenik oseća da pohađa školu u kojoj je moguće ostvariti najveći uspeh?
- II. Da li se svi učenici podstiču da mnogo očekuju od svog učenja?
- III. Da li se prema svim učenicima ophodi kao da ne postoji granica njihovog uspeha?
- IV. Da li školsko osoblje izbegava da posmatra učenike kao da su njihove sposobnosti nepromenjive budući zasnovane na njihovom trenutnom uspehu?
- V. Da li učenici idu na javne ispite onda kada su spremni a ne u nekom određenom uzrastu?
- VI. Da li se svi učenici podstiču da se ponose svojim postignućima?
- VII. Da li se svi učenici podstiču da cene i prihvataju postignuća drugih?
- VIII. Da li školsko osoblje nastoji da se bori protiv negativnih mišljenja učenika koji su vrlo pametni i aktivni ili ostvaruju visoke rezultate na časovima?
- IX. Da li školsko osoblje nastoji da se bori protiv negativnih mišljenja učenika kojima su časovi teški?
- X. Da li školsko osoblje nastoji da se bori protiv upotrebe omalovažavajućih naziva za niska postignuća?
- XI. Da li postoje nastojanja da se priča o strahu od neuspeha nekih učenika?
- XII. Da li školsko osoblje izbegava da povezuje mogući uspeh jednog učenika sa uspehom brata ili sestre ili nekog drugog učenika iz njihovog okruženja?

Dodatna pitanja

-
-
-

POKAZATELJI SA PITANJIMA

DIMENZIJA A *Stvaranje inkluzivne kulture*

A.2 | Uspostavljanje inkluzivnih vrednosti

Pokazatelj A.2.2 | Školsko osoblje, školska uprava, roditelji/staratelji i učenici dele filozofiju inkluzije

- I. Da li se izgradnja školske zajednice koja pruža podršku smatra podjednako važnom kao i postizanje akademskog uspeha?
- II. Da li se negovanje saradnje smatra podjednako važnim kao i podsticanje nezavisnosti?
- III. Da li postoji naglasak na tome da treba ceniti različitosti pre nego na tome da se treba usklađivati sa jednom jedinom „normalnošću“?
- IV. Da li se na različitost pre gleda kao na bogat izvor podrške učenju nego kao na problem?
- V. Da li postoji zajednička rešenost da se u školi smanje nejednakosti u mogućnostima?
- VI. Da li postoji zajednička želja da se prihvate učenici iz svih zajednica, bez obzira na njihovo poreklo, postignuća ili ometenost?
- VII. Da li su se preispitali stavovi o granicama inkluzije, kao kada su u pitanju učenici sa težom ometenošću?
- VIII. Da li postoji zajedničko shvatanje da se inkluzija odnosi na povećanje učešća u školi, kao i dostupnosti škole?
- IX. Da li se isključivanje shvata kao proces koji se odvija u zbornicama, učionicama i igralištima i koji može završiti odvajanjem od škole?
- X. Da li svi članovi škole preuzimaju odgovornost za stvaranje inkluzivnije škole?

Dodatna pitanja

-
-
-

POKAZATELJI SA PITANJIMA

DIMENZIJA A *Stvaranje inkluzivne kulture*

A.2 | Uspostavljanje inkluzivnih vrednosti

Pokazatelj A.2.3 | Učenici se jednako uvažavaju

- I. Da li se raznovrsnost porekla i maternjih jezika vide kao pozitivan doprinos školskom životu?
- II. Da li se regionalni akcenti i dijalekti vide kao bogatstvo škole i društva?
- III. Da li se razlike u strukturi porodice priznaju i cene?
- IV. Da li se smatra da su roditelji/staratelji podjednako vredni za školu, bez obzira na status njihovog zanimanja ili njihovu zaposlenost ili nezaposlenost?
- V. Da li su učenici i školsko osoblje sa ometenošću jednako dobrodošli kao i oni bez ometenosti?
- VI. Da li se učenici sa visokim i niskim postignućima jednako uvažavaju?
- VII. Da li su radovi svih učenika izloženi u učionici i školi?
- VIII. Da li izveštavanje o postignućima u školi i van nje obuhvata sve učenike?
- IX. Da li svi učenici završavaju srednju školu sa nacionalno priznatim diplomama?
- X. Da li se postignuća dečaka i devojčica podjednako podržavaju i ističu?

Dodatna pitanja

-
-
-

POKAZATELJI SA PITANJIMA

DIMENZIJA A *Stvaranje inkluzivne kulture*

A.2 | Uspostavljanje inkluzivnih vrednosti

Pokazatelj A.2.4 | Školsko osoblje i učenici se odnose jedni prema drugima kao prema ljudskim, bićima i kao prema osobama sa određenom „ulogom“

- I. Da li neki članovi školskog osoblja dobro poznaju svakog učenika?
- II. Da li učenici osećaju da ih nastavnici vole?
- III. Da li se na sve članove škole gleda istovremeno i kao na one koji prenose znanje i kao na one koji uče?
- IV. Da li školsko osoblje oseća uvažavanje i podršku?
- V. Da li se značajnim događajima, kao što su rođenja, smrt i bolest, pridaje odgovarajuća pažnja?
- VI. Da li se uviđa da svako, ne samo pripadnici „nacionalnih manjina“, ima kulturu ili kulture?
- VII. Da li učenici (i školsko osoblje) mogu da dobiju podršku da priznaju da su povređeni, nerasporeženi ili ljuti nekog određenog dana?
- VIII. Da li je prihvaćeno da školsko osoblje može da izrazi negativna osećanja o učenicima u poverenju, kao način da ih prevaziđu?
- IX. Da li školsko osoblje izbegava da demonizuje određene učenike?
- X. Da li se prostori i mesta kao što su toaleti, tuševi i ormarići održavaju u dobrom stanju?
- XI. Da li se poštuje želja učenika za privatnošću pri korišćenju tuševa i bazena?

Dodatna pitanja

-
-
-

POKAZATELJI SA PITANJIMA

DIMENZIJA A *Stvaranje inkluzivne kulture*

A.2 | Uspostavljanje inkluzivnih vrednosti

Pokazatelj A.2.5 | Školsko osoblje nastoji da ukloni prepreke za učenje i učešće u svim vidovima škole

- I. da li zaposleni shvataju da mogu da utiču na prepreke za učenje i učešće sa kojima se suočavaju učenici?
- II. Da li se smatra da se prepreke za učenje i učešće javljaju u odnosu između učenika i njihovog nastavnog i radnog okruženja?
- III. Da li se razume da nastavno i radno okruženje treba da obuhvata odnose školskog osoblja i učenika, zgrade, kulturu, politiku škole, nastavni program i nastavne pristupe?
- IV. Da li školsko osoblje izbegava da vide prepreke za učenje i učešće kao posledicu nedostatka ili ometenosti učenika?
- V. Da li školsko osoblje i učenici shvataju da školska politika i praksa moraju odražavati razlike među učenicima u školi?
- VI. Da li se prepreke koje nastaju kao posledica razlika u kulturi škole i porodica iz kojih deca dolaze uočavaju i da li se protiv njih bori?
- VII. Da li se razume da se svi mogu suočiti sa preprekama za učenje i učešće?
- VIII. Da li školsko osoblje izbegava da etiketira učenike na osnovu njihovih sposobnosti?
- IX. Da li je jasno na koji način kategorizacija učenika kao „dece sa posebnim obrazovnim potrebama“ može da dovede do njihovog podcenjivanja i odvajanja?
- X. Da li školsko osoblje izbegava da upoređuje redovne učenike i učenike sa „posebnim potrebama“?

Dodatna pitanja

-
-
-

POKAZATELJI SA PITANJIMA

DIMENZIJA A *Stvaranje inkluzivne kulture*

A.2 | Uspostavljanje inkluzivnih vrednosti

Pokazatelj A.2.6 | Škola teži da smanji sve oblike diskriminacije

- I. Da li postoji svest o postojanju institucionalne diskriminacije i potrebe da se umanje svi njeni oblici?
- II. Da li učenici i školsko osoblje prepoznaju korene diskriminacije u netolerisanju različitosti?
- III. Da li se obraća pažnja na pritiske koji vode isključivanju kojima su izloženi učenici nacionalnih manjina i na način na koji se netolerancija prema razlikama može tumačiti kao rasizam?
- IV. Da li se prihvata da sve kulture i religije obuhvataju različita stanovišta i različite stepene pridržavanja svojim običajima?
- V. Da li školsko osoblje izbegava pripisivanje stereotipnih uloga učenicima u organizovanju školskih aktivnosti i programa (na primer, prema tipu kose ili boji kože)?
- VI. Da li postoji poštovanje prema školskom osoblju i učenicima bez obzira na njihove godine?
- VII. Da li školska kultura podjednako podržava dečake i devojčice?
- VIII. Da li školsko osoblje i učenici izbegavaju polne stereotipe u očekivanjima koja se tiču postignuća, budućnosti učenika, ili kod pružanju pomoći pri rešavanju zadataka, kao ponavljanje ili tehnička pomoć?
- IX. Da li školsko osoblje izbegava da stavlja poreklo i interesovanja srednje klase iznad porekla i interesovanja radničke klase?
- X. Da li škola uvažava homoseksualce kao deo različitosti među ljudima?
- XI. Da li školsko osoblje smatra da smetnje nastaju kada se ljudi sa ometenošću sretnu sa negativnim stavovima ili institucionalnim preprekama?
- XII. Da li se preispituju stereotipna stanovišta o telesnoj savršenosti?
- XIII. Da li se razume da znanje o njihovim slabostima donosi ograničen doprinos planiranju obrazovanja za učenike?
- XIV. Da li školsko osoblje nastoji da se bori protiv stereotipnih stavova prema ljudima sa ometenošću kada se na njih gleda na primer, kao na predmet sažaljenja ili na herojske borbe protiv nesreće?

XV. Da li se isključivanje učenika sa težom ometenošću shvata više kao odraz ograničenja školske politike i stavova nego kao odraz praktičnih teškoća?

Dodatna pitanja

-
-
-

POKAZATELJI SA PITANJIMA

DIMENZIJA B **Stvaranje inkluzivne politike**

B.1 | **Razvijanje škole za sve**

Pokazatelj B.1.1 | Zapošljavanje i unapređivanje školskog osoblja je pravično

- I. Da li su prilike za napredovanje otvorene za sve koji su za to kvalifikovani, u samoj školi i izvan nje?
- II. Da li su na rukovodećim radnim mestima ravnopravno zastupljeni pol i poreklo zaposlenih u školi?
- III. Da li sastav školskog i vannastavnog osoblja odražava sastav lokalne zajednice?
- IV. Da li postoji jasna strategija za uklanjanje prepreka za zapošljavanje osoblja sa ometenošću?
- V. Da li se za rukovodeća radna mesta nesrazmerno daje prednost nekim određenim delovima zajednice?
- VI. Da li je škola postavila ciljeve za ostvarivanje ravnopravnosti pri zapošljavanju?
- VII. Da li je uvažavanje razlika među učenicima osnovni kriterijum za zapošljavanje osoblja?
- VIII. Da li se nalaze privremene zamene za odsutno pomoćno osoblje kao i za razredne i predmetne nastavnike.

Dodatna pitanja

-
-
-

POKAZATELJI SA PITANJIMA

DIMENZIJA B **Stvaranje inkluzivne politike**

B.1 | **Razvijanje škole za sve**

Pokazatelj B.1. 2 | Novom školskom osoblju se pomaže da se uklopi u školsku sredinu

- I. Da li škola prepoznaje teškoće koje novo osoblje može da ima prilikom uklapanja na novom poslu u sredini koja takođe može biti nova ?
- II. Da li “stari“ radnici izbegavaju da se “novo” osoblje oseća odbačeno, trudeći se da kada se govori o školi ne koriste reči „mi“ ili „nas“ koje isključuju novopridošle?
- III. Da li svaki novi član osoblja ima mentora koji je iskreno zainteresovan da njemu ili njoj pomogne da se uklopi u radnu sredinu i školu?
- IV. Da li se škola trudi da novom osoblju stavi do znanja da ona ceni iskustvo i znanje koje su doneli?
- V. Da li postoje prilike da kompletno osoblje, uključujući i novo, razmenjuje svoje znanje i stručnost?
- VI. Da li novo osoblje dobija osnovne informacije koje su im potrebne o školi?
- VII. Da li se novo osoblje pita da li im trebaju dodatne informacije i da li te informacije i dobiju?
- VIII. Da li se od novog osoblja traži da iznesu mišljenja i primedbe o školi i da li se ta mišljenja i primedbe uvažavaju s obzirom na to da dolaze sa strane i da mogu dati koristan i drugačiji pogled na stanje u školi?

Dodatna pitanja

-
-
-

POKAZATELJI SA PITANJIMA

DIMENZIJA B **Stvaranje inkluzivne politike**

B.1 | **Razvijanje škole za sve**

Pokazatelj B.1.3 | Škola nastoji da primi sve učenike iz lokalne zajednice

- I. Da li se svi učenici iz lokalne zajednice podstiču da idu u školu bez obzira na njihova postignuća ili ometenost?
- II. Da li se uključivanje svih učenika iz lokalne zajednice javno promovise kao politika škole?
- III. Da li škola nastoji da prevaziđe prepreke za učešće u nastavi raznih etničkih grupa iz lokalne zajednice?
- IV. Da li se deca Roma čergara i mladi ljudi koji su privremeno u lokalnoj zajednici aktivno i rado prihvataju u školi?
- V. Da li se učenici iz lokalne zajednice u kojoj se nalazi škola, a koji su trenutno u specijalnim školama, aktivno podstiču da pohađaju tu školu?
- VI. Da li je pohađanje škole jednako bezuslovno za sve učenike?
- VII. Da li postoji porast u srazmeri učenika iz lokalne zajednice koji pohađaju školu?
- VIII. Da li postoji porast u različitosti učenika iz lokalne zajednice koji pohađaju školu?

Dodatna pitanja

-
-
-

POKAZATELJI SA PITANJIMA

DIMENZIJA B **Stvaranje inkluzivne politike**

B.1 | **Razvijanje škole za sve**

Pokazatelj B.1.4 | Školska zgrada i prostor su uređeni tako da budu pristupačni za sve

- I. Da li se prilikom uređenja školskog prostora vodi računa o tome da on bude pristupačan gluvima, slepima i slabovidima kao i osobama sa telesnim smetnjama?
- II. Da li škola brine o pristupačnosti celokupnog školskog prostora, odnosno učionicama, hodnicima, toaletima, bašti, igralištima, kantini i izložbenim prostorima?
- III. Da li je škola konsultovala udruženja osoba sa ometenošću o pristupačnosti škole?
- IV. Da li je rampa za ulazak u školu deo plana za unapređenje zgrade?
- V. Da li škola vodi računa o odredbama zakona koje traže da se svake godine radi na povećanju pristupačnosti škole?
- VI. Da li se smatra da je ta vrsta pristupačnosti, osim za učenike sa ometenošću, važna i za osoblje, roditelje/staratelje, članove školske uprave i druge članove zajednice sa smetnjama u razvoju?
- VII. Da li su projekti koji se odnose na poboljšanje pristupačnosti školske zgrade deo školskog nastavnog programa?

Dodatna pitanja

-
-
-

POKAZATELJI SA PITANJIMA

DIMENZIJA B **Stvaranje inkluzivne politike**

B.1 | **Razvijanje škole za sve**

Pokazatelj B.1.5 | Svim novim učenicima se pomaže da se uklope u školsku sredinu

- I. Da li škola ima program za uklapanje novih učenika u školu?
- II. Da li taj program dobro funkcioniše za učenike i njihove porodice, bez obzira da li su došli u školu na početku školske godine ili tokom nje?
- III. Da li su roditeljima/starateljima dostupne informacije o nacionalnom i lokalnom sistemu obrazovanja kao i o samoj školi?
- IV. Da li program za uklapanje učenika u novu sredinu vodi računa o razlikama u postignućima i maternjem jeziku učenika?
- V. Da li se novi učenici, kada prvi put dođu u školu, uparaju sa starim učenicima?
- VI. Da li se posle nekoliko nedelja provedenih u školi preduzimaju mere da se proveri do koje mere se novi učenici osećaju kao kod kuće?
- VII. Da li učenici koji imaju teškoće da upamte raspored u školskoj zgradi imaju neku određenu pomoć, posebno na početku, kada stignu u školu?
- VIII. Da li je novim učenicima potpuno jasno kome treba da se obrate ako imaju teškoća?
- IX. Kada se učenici premeštaju iz škole u školu, da li osoblje tih škola pri tome saraduje da se promena olakša?
- X. Da li se preduzimaju koraci da se učenici upoznaju sa školom pre nego što pređu u nju iz predškolske ustanove ili osnovne škole?

Dodatna pitanja

-
-
-

POKAZATELJI SA PITANJIMA

DIMENZIJA B **Stvaranje inkluzivne politike**

B.1 | **Razvijanje škole za sve**

Pokazatelj B.1.6 | Škola organizuje odeljenja tako da se uvažavaju sva deca

- I. Da li su svim odeljenjima date jednake mogućnosti kada je u pitanju korišćenje prostorija, mesto učionice, raspodela nastavnika i angažovanje školskog osoblja?
- II. Da li osoblje uzima u obzir stvaranje mogućnosti da učenici uče i podučavaju jedni druge u raznorodnim grupama?
- III. Da li se prilikom sastavljanja razreda vodi računa o prijateljstvima i prisutnosti drugih koji govore isti jezik?
- IV. Da li škola pokušava da razred organizuje što je manje moguće prema stepenu postignuća ili ometenosti?
- V. Da li se kod pravljenja rasporeda sedenja vodi računa da se spreče negativni efekti, na primer otuđivanje u zadnjim klupama?
- VI. Da li je raspored stolova i stolica u učionici takav da svi učenici imaju jednaku mogućnost kretanja?
- VII. Da li se raspored sedenja u učionici po potrebi menja da bi se pospešila socijalna povezanost između dečaka i devojčica i različitih etničkih grupa u školi?
- VIII. Da li se raspored sedenja u učionici po potrebi menja u svrhu unapređenja mogućnosti za učenje?
- IX. Da li škola vodi računa o zakonskoj obavezi da zajedno školuje učenike koji imaju i koji nemaju teškoća u učenju?
- X. Ako se dogodi da se u jednoj školskoj godini upiše mnogo više devojčica nego dečaka ili obrnuto da li škola razmišlja o sastavljanju čisto ženskih ili muških razreda?
- XI. Da li škola izbegava da izdvaja i grupiše nesrazmeran broj dečaka kao slabije učenike ili one kojima je potreban alternativni školski program?
- XII. Da li škola izbegava sužavanje školskog programa (na primer, izbacivanje stranog jezika) za učenike koji idu na dodatnu nastavu iz pisanja i čitanja?

Dodatna pitanja

XIII. Kada postoji izborna nastava da li se učenicima dozvoljava da naprave pravi izbor?

-
-
-

POKAZATELJI SA PITANJIMA

DIMENZIJA B **Stvaranje inkluzivne politike**

B. 2 | **Organizovanje podrške različitosti**

Pokazatelj B. 2.1 | Svi oblici podrške su koordinisani

- I. Da li se svi planovi za podršku koordinišu u strategiju za povećavanje sposobnosti škole da odgovara na različitosti?
- II. Da li se koordinaciji podrške daje značajno mesto u školi i da li njome rukovodi iskusno školsko osoblje?
- III. Da li su planovi za podršku usmereni ka sprečavanju nastajanja prepreka za učenje i učešće sa kojima mogu da se suoče učenici?
- IV. Da li postoji opšta politika podrške inkluziji koja je svima u školi jasna?
- V. Da li je politika podrške objašnjena onima van škole koji podržavaju njen rad?
- VI. Da li postoji jasan plan za način na koji spoljni mehanizmi ili službe za podršku mogu doprineti inkluzivnom razvoju kulutre, politike i prakse?
- VII. Da li osoblje ima svest o svim mehanizmima – službama koji mogu da podrže razvoj učenja i učešća u školi?
- VIII. Da li postoji koordinacija svih inicijativa, na primer zdrava škola ili one koje su usmerene na uspešne učenike, tako da one podržavaju inkluzivan razvoj škole?
- IX. Da li se od onih koji nude podršku traži da svoj rad koordinišu sa drugim sličnim inicijativama?
- X. Da li se politika podrške pre rukovodi onim što je najbolje za učenike nego potrebom za održavanjem profesionalnih nadležnosti ?

Dodatna pitanja

-
-
-

POKAZATELJI SA PITANJIMA

DIMENZIJA B Stvaranje inkluzivne *politike*

B. 2 | Organizovanje podrške različitosti

Pokazatelj B. 2.2 | Aktivnosti za usavršavanje školskog osoblja pomažu školskom osoblju da odgovore na različitosti među učenicima

- I. Da li sve aktivnosti za razvoj školskog programa vode računa o učešću učenika koji se razlikuju po poreklu, predznanju, iskustvu, postignuću ili ometenosti?
- II. Da li sve aktivnosti za razvoj školskog programa vode računa o smanjenju prepreka za učenje i učešće?
- III. Da li aktivnosti za usavršavanje osoblja pomažu osoblju da ostvari efikasan zajednički rad u učionici?
- IV. Da li se partnerska nastava, koju prati zajednička analiza i razmena mišljenja, koristi kao podrška nastavnicima da odgovore na različitosti među učenicima?
- V. Da li školsko osoblje uzajamno prati časove kako bi imali bolji uvid u stavove i mišljenje učenika?
- VI. Da li osoblje ima obuku iz osmišljavanja i vođenja partnerskog učenja?
- VII. Da li postoje zajedničke prilike da nastavnici i pomoćnici nastavnika razviju efikasniju saradnju?
- VIII. Da li postoje mogućnosti da se osoblje i učenici upoznaju sa vršnjačkom nastavom?
- IX. Da li se školsko i nenastavno osoblje upoznaje sa korišćenjem tehnologije kao podrške učenju (na primer kamere, televizija, video, dijaprojektori, kasetofoni, kompjuteri/internet)?
- X. Da li osoblje istražuje načine za smanjenje otuđenosti uz pomoć većeg uključivanja učenika u gradivo?
- XI. Da li je svo osoblje u školi imalo obuku za inkluziju „Jednakost u obrazovanju za decu ometenu u razvoju“?
- XII. Da li je kompletno osoblje upoznato s tim kako da se bori protiv nasilništva, uključujući rasizam, seksizam i homofobiju?

XIII. Da li osoblje i rukovodstvo škole preuzima na sebe odgovornost za procenu sopstvenih potreba za učenjem?

Dodatna pitanja

-
-
-

POKAZATELJI SA PITANJIMA

DIMENZIJA B **Stvaranje inkluzivne politike**

B. 2 | **Organizovanje podrške različitosti**

Pokazatelj B. 2.3 | Politika „posebnih obrazovnih potreba“ je politika inkluzije

- I. Da li postoji nastojanje da se što više izbegne kategorizacija učenika kao “onih koji imaju posebne obrazovne potrebe”?
- II. Da li škola izbegava da nesrazmerno kategorizuje dečake kao “one koji imaju posebne obrazovne potrebe”?
- III. Da li škola izbegava da nesrazmerno kategorizuje određene etničke grupe kao „one koji imaju posebne obrazovne potrebe“?
- IV. Da li škola svog koordinatora za podršku pre naziva koordinatorom podrške za učenje, za razvoj učenja ili koordinatorom za inkluziju, nego “koordinatorom za posebne obrazovne potrebe”?
- V. Da li se učenici koji su kategorizovani kao “oni koji imaju posebne obrazovne potrebe“ pre smatraju pojedincima sa različitim interesovanjima, znanjem i sposobnostima, nego sastavnim delom jedne homogene grupe?
- VI. Da li se nastojanja da se otklone prepreke za učenje i učešće jednog učenika smatraju prilikom za poboljšanje rada u učionici za sve učenike?
- VII. Da li se podrška pre smatra pravom koje pripada onim učenicima kojima je potrebna, nego posebnim dodatkom njihovom obrazovanju?
- VIII. Da li su informacije o pravu na podršku javno dostupne za učenike i roditelje i da li su objavljene u školskom informatoru?
- IX. Da li se, u slučajevima kada je to moguće, podrška pruža bez pristupanja formalnoj proceduri utvrđivanja potrebe?
- X. Da li je politika koja se bavi posebnim potrebama usmerena ka povećanju učenja i učešća i umanjivanju isključivanja?
- XI. Da li se nastoji smanjiti pružanje podrške učenicima van redovne nastave – njihov odlazak sa redovnih časova na pomoćne časove?

Dodatna pitanja

-
-
-

POKAZATELJI SA PITANJIMA

DIMENZIJA B **Stvaranje inkluzivne politike**

B. 2 | **Organizovanje podrške različitosti**

Pokazatelj B. 2.4 | Pravilnik za rad sa decom sa posebnim obrazovnim potrebama koristi se za smanjivanje prepreka za učenje i učešće svih učenika

- I. Da li je korišćenje pravilnika za rad sa decom sa posebnim obrazovnim potrebama koordinisano sa Pravilnikom Komisije za prava dece ometene u razvoju?
- II. Da li je korišćenje ovih propisa integrisano u sveukupnu inkluzivnu politiku škole?
- III. Da li se propisi za rad sa decom sa posebnim obrazovnim potrebama pre shvataju kao podrška nego kao procena ili kategorizacija?
- IV. Da li se podrška za podučavanje različitih grupa smatra alternativom kategorizaciji i pružanjem individualizovane podrške?
- V. Da li spoljne službe za podršku doprinose planiranju nastave i učenja kako bi se smanjile prepreke za učenje i učešće?
- VI. Da li individualni obrazovni planovi omogućavaju da se obezbedi pristupačnost zajedničkom gradivu i da se podrži učešće u njemu?
- VII. Da li individualni planovi obrazovanja za neke učenike doprinose unapređenju nastave i učenja za sve učenike?
- VIII. Da li se mišljenja o „posebnim obrazovnim potrebama“ pre zasnivaju na potencijalima koje imaju učenici i mogućnosti za njihov razvoj nego što su usmereni na identifikovanje nedostataka?
- IX. Da li mišljenja o „posebnim obrazovnim potrebama“ opisuju izmene u organizaciji učenja i nastave koje su potrebne da bi se poboljšalo učenje?
- X. Da li mišljenja o „posebnim obrazovnim potrebama“ opisuju izmene u organizaciji nastave i učenja koje su potrebne da bi se povećala komunikacija sa drugim učenicima?
- XI. Da li mišljenja o „posebnim obrazovnim potrebama“ navode kakva je podrška potrebna za povećanje učešća u redovnom nastavnom programu i zajednicama?

Dodatna pitanja

-
-
-

POKAZATELJI SA PITANJIMA

DIMENZIJA B **Stvaranje inkluzivne politike**

B. 2 | **Organizovanje podrške različitosti**

Pokazatelj B. 2.5 | Podrška za decu koja uče engleski kao dopunski jezik usklađena je sa podrškom za učenje

- I. Da li se podrška ovim učenicima smatra odgovornošću čitavog osoblja u školi?
- II. Da li podrška ovim učenicima pomaže da se smanje prepreke za učenje i učešće za sve učenike?
- III. Da li se podrška pre usmerava na prevazilaženje prepreka za učenje i učešće, nego na pravljenje razlike između “teškoća sa drugim jezikom“ i “teškoća u učenju“?
- IV. Da li visoka očekivanja u pogledu postignuća važe i za učenike koji uče ili su učili engleski kao dopunski jezik?
- V. Da li su prevodioci za jezik znakova i druge maternje jezike na raspolaganju svima kojima je to potrebno?
- VI. Da li se posledice promene zemlje i kulture prepoznaju kao moguće prepreke za učenje i učešće?
- VII. Da li je omogućena nastava ili podrška od strane osobe koja potiče iz iste kulture kao i učenici?
- VIII. Da li podrška tim učenicima vodi računa o preprekama za učenje koje se javljaju u svim aspektima nastave, nastavnih programa i školske organizacije?

Dodatna pitanja

-
-
-

POKAZATELJI SA PITANJIMA

DIMENZIJA B **Stvaranje inkluzivne politike**

B. 2 | **Organizovanje podrške za različitosti**

Pokazatelj B. 2.6 | Politika podrške za ponašanje povezana je sa politikom razvoja školskih programa i podrške za učenje

- I. Da li se cilj povećanja učenja i učešća učenika smatra primarnim ciljem osoblja koje se bavi podrškom vaspitanju i ponašanju?
- II. Da li su problemi s ponašanjem u vezi sa strategijama za unapređenje učešća i iskustava u učionici i dvorištu?
- III. Da li podrška ponašanju uključuje razmišljanje o načinima da se unapredi nastava i učenje za sve učenike?
- IV. Da li podrška ponašanju vodi računa o preprekama za učenje i učešće u politici i kulturi škole kao i u samoj praksi?
- V. Da li su svi nastavnici i pomoćnici nastavnika imali prilike da nauče kako da smanje otuđenost i nemirno ponašanje učenika?
- VI. Da li škola nastoji da osnaži osećanje sopstvene vrednosti kod onih sa slabim samopoštovanjem?
- VII. Da li se znanje roditelja/staratelja koristi za smanjivanje otuđenosti i nemirnog ponašanja?
- VIII. Da li učenici doprinose smanjivanju svoje otuđenosti i nemirnog ponašanja i otuđenosti i nemirnog ponašanja drugih u školi?
- IX. Da li podrška deci o kojoj se stara društvo podstiče postignuća u obrazovanju?
- X. Da li podrška deci bez roditeljskog staranja podstiče kontinuitet njihovog učenja?
- XI. Da li podrška deci bez roditeljskog staranja podstiče stvaranje čvrstih veza između škole i staratelja?
- XII. Da li politika podrške vaspitavanju i ponašanju vodi računa o stanju učenika čiji problemi nisu vidljivi?

XIII. Da li se škola bavi uzrocima otuđenosti kod dečaka na način na koji se muškost shvata u školi i van nje?

Dodatna pitanja

-
-
-

POKAZATELJI SA PITANJIMA

DIMENZIJA B **Stvaranje inkluzivne politike**

B. 2 | **Organizovanje podrške različitosti**

Pokazatelj B. 2.7 | Smanjeni su pritisci od disciplinskih isključivanja učenika

- I. Da li se disciplinsko isključivanje smatra procesom koji se može prekinuti podrškom i intervencijama u organizaciji nastave i učenja?
- II. Da li se organizuju zajednički sastanci osoblja, učenika, roditelja/staratelja i drugih s namerom da se problemi razmatraju na fleksibilan način pre nego što izmaknu kontroli?
- III. Da li se prepoznaje povezanost između omalovažavanja učenika i njihove otuđenosti, nemirnog ponašanja i disciplinskog isključivanja?
- IV. Da li škola izbegava stvaranje velike otuđenosti kod omalovaženih odeljenja?
- V. Da li škola vodi računa o osećaju omalovaženosti kada se on pojavi kod etničkih manjina ili socijalnih grupacija?
- VI. Da li se škola trudi da smanji sukob između etničkih i socijalnih grupacija?
- VII. Da li reakcije na ponašanje učenika uvek podrazumevaju obrazovanje i rehabilitaciju, a ne kažnjavanje?
- VIII. Da li se prema učenicima i drugima za koje se smatra da su na bilo koji način uvredili školsku zajednicu, ophodi sa stanovišta praštanja?
- IX. Da li postoje jasni, pozitivni planovi za ponovno uključivanje učenika koji su isključeni zbog disciplinskih razloga?
- X. Da li postoji politika za umanjivanje svih oblika disciplinskog isključivanja, bilo da su ona privremena ili trajna, formalna ili neformalna?
- XI. Da li je cilj smanjivanja privremenog, trajnog, formalnog i neformalnog isključivanja zajednički čitavom osoblju?
- XII. Da li se vodi precizna evidencija o neformalnim kao i formalnim disciplinskim isključivanjima?
- XIII. Da li školska uprava dobija redovne izveštaje o disciplinskim isključivanjima?

XIV. Da li su formalna i neformalna disciplinska isključivanja smanjena?

Dodatna pitanja

-
-
-

POKAZATELJI SA PITANJIMA

DIMENZIJA B Stvaranje inkluzivne *politike*

B. 2 | Organizovanje podrške različitosti

Pokazatelj B. 2.8 | Smanjene su prepreke za pohađanje nastave

- I. Da li su sve prepreke za pohađanje nastave razmotrene u okviru kulture, politike i prakse škole kao i u okviru stavova i porodica dece i adolescenata?
- II. Da li škola izbegava da neopravdane izostanke koristi kao razlog za disciplinsko isključivanje?
- III. Da li se neopravdano izostajanje jednako tretira kad je u pitanju pol i poreklo?
- IV. Da li se prepoznaje veza između neopravdanog izostajanja, nasilnog ponašanja i nedostatka sigurnog prijateljstva s podrškom?
- V. Da li se škola prema trudnim učenicama odnosi sa podrškom i bez diskriminacije prema devojicama?
- VI. Da li škola aktivno podržava povratak na nastavu i učešće učenika koji su ostali bez roditelja ili preživeli neku tragediju u porodici, koji su bili hronično bolesni ili koji dugo nisu dolazili u školu?
- VII. Da li postoji jasan stav u vezi sa produženim odmorom zbog posete domovini, koji je dogovoren sa svim zajednicama zastupljenim u školi?
- VIII. Da li postoje smernice za integrisanje u nastavu iskustava koja su stekli oni koji su duže vreme odsustvovali iz škole?
- IX. Da li postoji plan da se poboljša saradnja u vezi sa neopravdanim izostancima između osoblja škole i roditelja/staratelja?
- X. Da li postoji koordinisana strategija između škole i drugih ustanova/službi?
- XI. Da li postoji efikasan sistem za prijavljivanje izostanaka i otkrivanje razloga za iste?
- XII. Da li se beleži odsustvo sa pojedinih časova?
- XIII. Da li se odsustvo sa određenih časova smatra povodom za ispitivanje odnosa sa nastavnikom i onim šta se predaje?
- XIV. Da li su podaci koje ima škola tačan odraz stvarnog stanja neopravdanih izostanaka?

XV. Da li se smanjuje neopravdano izostajanje?

Dodatna pitanja

-
-
-

POKAZATELJI SA PITANJIMA

DIMENZIJA B **Stvaranje inkluzivne politike**

B. 2 | **Organizovanje podrške različitosti**

Pokazatelj B. 2.9 | Nasilno ponašanje je smanjeno

- I. Da li osoblje, roditelji/staratelji, školska uprava i učenici imaju zajedničko mišljenje o tome šta je nasilno ponašanje?
- II. Da li se nasilništvo smatra potencijalnim delom svih odnosa moći?
- III. Da li se smatra da je nasilništvo i verbalno i emocionalno povređivanje kao i fizičko maltretiranje?
- IV. Da li se pretnja uskraćivanjem prijateljstva smatra izvorom nasilništva?
- V. Da li se smatra da je moguće prisustvo nasilništva među osobljem, između osoblja i učenika, osoblja i roditelja/staratelja kao i među učenicima?
- VI. Da li se smatra da su rasistički, seksistički i homofobički komentari, kao i oni koji se odnose na tuđe nedostatke, jedan vid nasilništva?
- VII. Da li u školskoj politici postoji precizan dokument u vezi sa nasilništvom u kojem precizno stoji kakvo ponašanje je u školi prihvatljivo, a kakvo neprihvatljivo?
- VIII. Da li jezik kojim je napisan taj dokumenat mogu da razumeju zaposleni, uprava škole, učenici i roditelji/staratelji?
- IX. Da li su na raspolaganju muškarci i žene, u školi i van nje, koji dečacima i devojčicama mogu pružiti podršku u vezi sa nasilnim ponašanjem?
- X. Da li učenici znaju kome da se obrate ako su žrtve nasilnog ponašanja?
- XI. Da li postoje ljudi u školi i van nje kojima se zaposleni mogu obratiti ako su žrtve nasilnog ponašanja?
- XII. Da li su učenici uključeni u strategije za sprečavanje i smanjivanje nasilništva?
- XIII. Da li se vode precizne evidencije o slučajevima nasilništva?
- XIV. Da li je nasilništvo smanjeno?

Dodatna pitanja

-
-
-

POKAZATELJI SA PITANJIMA

DIMENZIJA C **Razvijanje inkluzivne prakse**

C.1 | **Organizovanje nastave i učenja**

Pokazatelj C.1.1 | Nastava se planira tako da svi učenici mogu da uče

- I. Da li se nastava planira pre kao podrška učenju, nego kao puko prenošenje nastavnog programa?
- II. Da li gradivo nastavnih programa odražava poreklo, iskustvo i interesovanja svih koji uče?
- III. Da li lekcije polaze od zajedničkog iskustva koje može da se razvije na različite načine?
- IV. Da li lekcije odražavaju lepezu interesovanja i za dečake i za devojčice?
- V. Da li lekcije proširuju učenje svih učenika?
- VI. Da li lekcije podstiču pogled na učenje kao na stalnu aktivnost, a ne kao na konačnu koja se završava postizanjem određenih ciljeva?
- VII. Da li različiti predmeti mogu da se uče na različite načine, na primer intenzivno pisanje i čitanje ili učenje stranih jezika?
- VIII. Da li su na raspolaganju prevodioci za gluve ili učenike kojima je engleski dopunski jezik?
- IX. Da li se kod planiranja nastoji da se umanje prepreke za učenje i učešće određenih učenika?
- X. Da li nastavnici razmatraju načine za smanjivanje potrebe za individualnom podrškom učenicima?
- XI. Da li na časovima postoje prilike za rad u parovima i grupama, kao i za individualni rad i zajednički rad celog odeljenja?
- XII. Da li postoje različite aktivnosti kao što su, na primer, verbalne prezentacije i diskusija, slušanje, čitanje, pisanje, crtanje, rešavanje problema, korišćenje biblioteke, audio-vizuelni materijal, praktični zadatci i kompjuteri?
- XIII. Da li studenti mogu da pohađaju časove iz, na primer, prirodnih nauka i fizičkog vaspitanja u odeći koja je u skladu sa njihovim verskim opredeljenjem?
- XIV. Da li je nastavni program prilagođen učenicima koji imaju problem da učestvuju u, na primer, nastavi umetnosti i muzike zbog svojih verskih opredeljenja?

- XV. Da li su lekcije po potrebi prilagođene tako da učenici koji imaju fizičke ili senzorne nedostake mogu da steknu veštine i znanje uz pomoć fizičkog vaspitanja ili praktičnih prirodnih nauka ili fizike svetla i zvuka?
- XVI. Da li osoblje uvažava da je nekim učenicima sa ometenošću potrebno dodatno vreme prilikom korišćenja opreme za praktičan rad?

Dodatna pitanja

-
-
-

POKAZATELJI SA PITANJIMA

DIMENZIJA C **Razvijanje inkluzivne prakse**

C.1 | **Organizovanje nastave i učenja**

Pokazatelj C.1.2 | Časovi podstiču učešće svih učenika

- I. Da li razredni i predmetni nastavnici preuzimaju odgovornost za učenje svih učenika na njihovim časovima?
- II. Da li se nastoji da se nastava i podrška sagleda iz učeničke perspektive?
- III. Da li se časovi zasnivaju na razlikama u učeničkom iskustvu i znanju?
- IV. Da li se na časovima vodi računa o emocionalnim kao i intelektualnim vidovima učenja?
- V. Da li časovi prenose osećanje uzbuđenosti učenja?
- VI. Da li je govorni i pisan jezik pristupačan za sve učenike?
- VII. Da li se tokom časova objašnjava i uvežbava osnovni tehnički rečnik?
- VIII. Da li učenici mogu da beleže svoj rad na niz načina, koristeći crteže, fotografije i trake, kao i napismeno?
- IX. Da li se časovi zasnivaju na jezičkom i pismenom iskustvu učenika van škole?
- X. Da li časovi podstiču dijalog između zaposlenih i učenika kao i između samih učenika?
- XI. Da li časovi podstiču razvoj jezika za razmišljanje i razgovor o učenju?
- XII. Da li postoje mogućnosti da učenici koji uče engleski kao dopunski jezik govore i pišu na svom maternjem jeziku?
- XIII. Da li se učenici koji uče engleski kao dopunski jezik podstiču da razviju i koriste sposobnost prevođenja sa materinjeg jezika na engleski?
- XIV. Da li se prisustvo drugih odraslih koristi za razmatranje kako nastavni program i nastavni pristupi mogu da se koriste za unapređivanje učenja i učešća svih učenika?
- XV. Da li osoblje prepoznaje fizički napor koji neki učenici sa ometenošću ili hroničnim bolestima ulažu u izvršavanje zadataka i zamor do kojeg usled toga može da dođe?

XVI. Da li osoblje prepoznaje mentalni napor uključen u čitanje sa usana i korišćenje pomagala za vid?

Dodatna pitanja

-
-
-

POKAZATELJI SA PITANJIMA

DIMENZIJA C **Razvijanje inkluzivne prakse**

C.1 | **Organizovanje nastave i učenja**

Pokazatelj C.1.3 | Časovi razvijaju razumevanje različitosti

- I. Da li se učenici podstiču da istražuju mišljenja koja se razlikuju od njihovih?
- II. Da li se učenicima pomaže da uđu u dijalog sa drugima različitog mišljenja ili porekla?
- III. Da li postoje prilike da učenici rade sa onima koji se od njih razlikuju po poreklu, etničkoj pripadnosti, ometenosti i polu?
- IV. Da li osoblje pokazuje da uvažava drugačija mišljenja u diskusijama u razredu?
- V. Da li se svi 'moderni' jezici jednako uvažavaju?
- VI. Da li se nastavnim aktivnostima razvija razumevanje razlika u poreklu, kulturi, etničkoj pripadnosti, polu, ometenosti, seksualnoj opredeljenosti i veri?
- VII. Da li učenici uče o raznolikosti kulturoloških uticaja na jezik i nastavni program?
- VIII. Da li svi učenici imaju prilike da komuniciraju sa decom i mladim ljudima kako iz privredno bogatijih tako i iz privredno siromašnijih delova sveta?
- IX. Da li nastavni program daje istorijski pogled na ugnjetavanje određenih grupa?
- X. Da li se učenici uče da dovode u pitanje stereotipiziranje u nastavnom materijalu i diskusijama u razredu?

Dodatna pitanja

-
-
-

POKAZATELJI SA PITANJIMA

DIMENZIJA C Razvijanje inkluzivne prakse

C.1 | Organizovanje nastave i učenja

Pokazatelj C.1.4 | Učenici su aktivno uključeni u svoje učenje

- I. Da li se učenici podstiču da preuzmu odgovornost za svoje učenje?
- II. Da li nastavnici objašnjavaju svrhu lekcije ili grupe lekcija?
- III. Da li učionica, izloženi materijali i druga sredstva pomažu samostalnom učenju?
- IV. Da li podrška koja se daje učenicima pomaže da napreduju u svom učenju oslanjajući se na znanja i sposobnosti koje već poseduju?
- V. Da li su učenici upoznati sa nastavnim planom pa mogu da odaberu da li će da uče bržim korakom ili podrobnije i detaljnije?
- VI. Da li učenici uče kako da rade istraživanje i napišu rad o nekoj temi?
- VII. Da li su učenici sposobni da samostalno koriste biblioteku i informatičku tehnologiju?
- VIII. Da li učenici uče kako da prave beleške na lekcijama i iz knjiga i organizuju svoj rad?
- IX. Da li se izbegavaju aktivnosti sa mehaničkim prepisivanjem?
- X. Da li učenici uče kako da prezentuju svoj rad u usmenom, pismenom i drugom obliku, individualno i grupno?
- XI. Da li se učenici podstiču da usmeno i pismeno daju sažetak onoga što su naučili?
- XII. Da li učenici uče kako da obnavljaju gradivo za testove i ispite?
- XIII. Da li se učenici pitaju kakva im je pomoć potrebna?
- XIV. Da li se učenici pitaju o kvalitetu časova/lekcija?
- XV. Da li su učenici uključeni u pronalaženje načina za prevazilaženje sopstvenih i tuđih teškoća u učenju?
- XVI. Da li učenici imaju pravo da biraju između aktivnosti?

XVII. Da li se interesovanja, znanja i sposobnosti koje su učenici samostalno stekli uvažavaju i da li se to koristi na časovima?

Dodatna pitanja

-
-
-

POKAZATELJI SA PITANJIMA

DIMENZIJA C Razvijanje inkluzivne *prakse*

C.1 | Organizovanje nastave i učenja

Pokazatelj C.1.5 | Učenici uče kroz zajednički rad

- I. Da li učenici nuđenje i primanje pomoći smatraju redovnim delom aktivnosti u razredu?
- II. Da li postoje utvrđena pravila za učenike kada je u pitanju uzimanje reči, slušanje drugih i traženje objašnjenja jedni od drugih kao i od školskog osoblja?
- III. Da li učenici spremno dele s drugima svoje znanje i sposobnosti?
- IV. Da li učenici učtivo odbiju pomoć kada im nije potrebna?
- V. Da li grupne aktivnosti omogućavaju učenicima da raspodele zadatke i spoje ono što su naučili?
- VI. Da li učenici uče kako da sastave zajednički izveštaj od doprinosa koji su dali različiti članovi grupe?
- VII. Kada je neko u razredu nemiran da li drugi učenici pomažu da se on smiri, a ne da se dodatno razulari?
- VIII. Da li učenici uvažavaju da svako treba da ima svoj trenutak isticanja?
- IX. Da li učenici zajednički pomažu drugima da prevaziđu teškoće na času?
- X. Da li su učenici uključeni u međusobno ocenjivanje učenja?
- XI. Da li učenici pomažu jedni drugima u postavljanju ciljeva učenja?

Dodatna pitanja

-
-
-

POKAZATELJI SA PITANJIMA

DIMENZIJA C Razvijanje inkluzivne *prakse*

C.1 | Organizovanje nastave i učenja

Pokazatelj C.1.6 | Ocenjivanje doprinosi postignuću svih učenika

- I. Da li je kompletno školsko osoblje uključeno u ocenjivanje učenja?
- II. Da li nastavnici preuzimaju odgovornost za napredak svih učenika na njihovim časovima?
- III. Da li su učenici uključeni u ocenjivanje i razmatranje sopstvenog učenja?
- IV. Da li su roditelji/staratelji uključeni u proces ocenjivanja?
- V. Da li evidencija uspeha (svedočanstva, dnevnici, đачke knjižice) odražava sve sposobnosti, znanja i iskustvo učenika, kao što su dopunski jezici, drugi sistemi komunikacije, hobiji, interesovanja i radno iskustvo?
- VI. Da li mišljenja koja se daju o učenicima odražavaju poštovanje?
- VII. Da li se ocenjivanje zasniva na detaljnim posmatranjima i praćenjima?
- VIII. Da li je ocenjivanje usmereno na ono što je važno da se nauči?
- IX. Da li se ocenjivanje (uključujući i na nacionalnom nivou) uvek koristi formativno za razvijanje znanja kod učenika?
- X. Da li ocenjivanje dovodi do izmene nastavnih planova i prakse?
- XI. Da li postoje različiti načini za pokazivanje i ocenjivanje znanja koji vode računa o razlikama u karakteru učenika, njihovim interesima i rasponu njihovih sposobnosti?
- XII. Da li postoje mogućnosti za ocenjivanje rada koji je urađen u saradnji s drugima?
- XIII. Da li učenici razumeju zašto se ocenjuju?
- XIV. Da li su učenici pravedno informisani o posledicama ocenjivanja, na primer, kada se prijavljuju za različite nivoe ispita?
- XV. Da li studenti dobijaju povratne informacije o tome šta su naučili i šta bi sledeće mogli da urade?

XVI. Da li se redovno prati postignuće različitih grupa učenika (dečaci, devojčice, nacionalne manjine, učenici sa ometenošću) u svrhu otkrivanja teškoća i rada na njihovom uklanjanju?

Dodatna pitanja

-
-
-

POKAZATELJI SA PITANJIMA

DIMENZIJA C **Razvijanje inkluzivne prakse**

C.1 | **Organizovanje nastave i učenja**

Pokazatelj C.1.7 | Disciplina u učionici zasniva se na uzajamnom poštovanju

- I. Da li pristup disciplini u razredu podstiče samodisciplinu?
- II. Da li se osoblje međusobno podržava u tome da bude odlučno ali bez pokazivanja ljutnje?
- III. Da li osoblje razmenjuje svoju zabrinutost i udružuje znanje i veštine za prevazilaženje otuđenosti i nemirnog ponašanja?
- IV. Da li je razredna rutina dosledna i jasna?
- V. Da li su učenici uključeni u rešavanje teškoća u razredu?
- VI. Da li su učenici uključeni u formulisanje pravila za ponašanje u učionici?
- VII. Da li se učenici konsultuju u vezi sa unapređivanjem atmosfere u razredu?
- VIII. Da li se učenici konsultuju o tome kako da se poveća pažnja za vreme nastave?
- IX. Da li učenici smatraju da se prema njima odnosi pravedno bez obzira na pol ili etničku pripadnost?
- X. Ako se u učionici nalazi više odraslih, da li oni snose odgovornost za neometano odvijanje časa?
- XI. Da li postoje jasne procedure sa kojima su upoznati svi učenici i nastavnici za postupanje u slučajevima ekstremno izazivačkog ponašanja?
- XII. Da li svo školsko osoblje i učenici shvataju da nije pravedno da nastavnici više pažnje obraćaju na dečake nego na devojčice?

Dodatna pitanja

-
-
-

POKAZATELJI SA PITANJIMA

DIMENZIJA C **Razvijanje inkluzivne prakse**

C.1 | **Organizovanje nastave i učenja**

Pokazatelj C.1.8 | Nastavnici planiraju, održavaju nastavu i procenjuju je kroz zajedničku saradnju

- I. Da li nastavnici razmenjuju svoje planove rada i rasporede za nastavne časove i domaće zadatke?
- II. Da li se nastavne aktivnosti planiraju tako da se u potpunosti iskoriste svi odrasli koji su prisutni u učionici?
- III. Da li nastavnici organizuju partnersko izvođenje nastave?
- IV. Da li se partnerska nastava koristi kao prilika za razmenu razmišljanja o učenju učenika?
- V. Da li nastavnici rado primaju komentare kolega, na primer, o pristupačnosti jezika predavanja i učešću učenika u aktivnostima?
- VI. Da li nastavnici unose izmene u svoju nastavu na osnovu povratnih informacija koje dobiju od svojih kolega?
- VII. Da li redovno i pomoćno nastavno osoblje saraduje i razmenjuje iskustva u radu sa pojedincima, grupama i celim razredom?
- VIII. Da li nastavnici i drugo školsko osoblje koje radi zajedno daje učenicima uzor za saradnju?
- IX. Da li nastavnici rade zajedno sa drugima na rešavanju problema kada napredak jednog učenika ili grupe postane povod za zabrinutost?
- X. Da li školsko osoblje koje partnerski radi snosi zajedničku odgovornost za omogućavanje učešća svih učenika u nastavi?

Dodatna pitanja

-
-
-

POKAZATELJI SA PITANJIMA

DIMENZIJA C **Razvijanje inkluzivne prakse**

C.1 | **Organizovanje nastave i učenja**

Pokazatelj C.1.9 | Pomoćnici nastavnika podržavaju učenje i učešće svih učenika

- I. Da li su pomoćnici nastavnika uključeni u planiranje i procenu nastavnih programa?
- II. Da li su pomoćnici nastavnika vezani pre za određenu oblast nastavnog programa nego za određenog učenika?
- III. Da li pomoćnici nastavnika brinu o povećanju učešća svih učenika?
- IV. Da li pomoćnici nastavnika nastoje da učenici steknu nezavisnost i da ih oslobode njihove direktne pomoći?
- V. Da li pomoćnici nastavnika podstiču vršnjačku pomoć učenicima koji imaju teškoće sa učenjem?
- VI. Da li pomoćnici nastavnika vode računa o tome da ne budu prepreka druženju mladih ljudi sa svojim vršnjacima?
- VII. Da li pomoćnici nastavnika imaju opis poslova koji odražava obim dužnosti koje obavljaju?
- VIII. Da li su svi nastavnici upoznati sa obimom aktivnosti iz opisa poslova pomoćnika nastavnika?
- IX. Da li je učionički prostor organizovan tako da pomoćnici nastavnika mogu da rade i sa grupama i sa različitim pojedincima?
- X. Da li su pomoćnici nastavnika plaćeni za sve poslove koje obavljaju, kao što je prisustvo sastancima, priprema nastavnog materijala i obuka?
- XI. Da li se pomoćnici nastavnika pitaju za mišljenje o prirodi opisa njihovog posla?
- XII. Da li se uvažava da nekim učenicima ometenim u razvoju pre treba lični pomoćnik, nego pomoćnik za nastavu?
- XIII. Da li se učenici ometeni u razvoju pitaju o pomoći koja im je možda potrebna i karakteristikama osobe koja bi im je pružila?
- XIV. Da li se uviđa i prihvata da lični pomoćnik i pomoćnik u nastavi mogu da preuzmu ulogu zastupnika nekih učenika?

XV. Da li se nastoji da se zapošljavaju i muški i ženski pomoćnici nastavnika?

Dodatna pitanja

-
-
-

POKAZATELJI SA PITANJIMA

DIMENZIJA C Razvijanje inkluzivne *prakse*

C.1 | Organizovanje nastave i učenja

Pokazatelj C.1.10 | Domaći zadaci doprinose učenju svih učenika

- I. Da li domaći zadatak uvek ima jasan cilj i jasno odražava šta treba da se nauči?
- II. Da li je domaći zadatak povezan sa sposobnostima i znanjem svih učenika?
- III. Da li postoje mogućnosti da se domaći zadaci rade na različite načine?
- IV. Da li domaći zadatak proširuje sposobnosti i znanja svih učenika?
- V. Da li nastavnici pomažu jedni drugima da osmisle i daju koristan domaći zadatak?
- VI. Da li učenici imaju dovoljno mogućnosti da razjasne zahteve domaćeg zadatka pre kraja časa?
- VII. Da li se domaći zadaci menjaju ako se iz razgovora pokaže da oni nisu smisleni ili podesni za neke učenike?
- VIII. Da li postoje mogućnosti da se domaći uradi u školskim prostorijama, za vreme odmora, ručka ili van redovne nastave?
- IX. Da li su domaći zadaci uključeni u planiranje nastavnih programa za polugodište/godinu?
- X. Da li domaći zadaci podstiču učenike da preuzmu odgovornost za sopstveno učenje?
- XI. Da li su oni koji daju domaći zadatak sigurni da učenici mogu da ga urade bez pomoći roditelja/staratelja?
- XII. Da li postoje mogućnosti da učenici zajedno rade na domaćem zadatku?
- XIII. Da li učenici mogu da biraju u okviru domaćih zadataka tako da mogu da ih povežu sa svojim znanjem i interesovanjima?

XIV. Da li učenici mogu da koriste domaći kako bi se bavili određenom oblašću koja ih interesuje u nekom određenom vremenskom periodu?

Dodatna pitanja

-
-
-

POKAZATELJI SA PITANJIMA

DIMENZIJA C **Razvijanje inkluzivne prakse**

C.1 | **Organizovanje nastave i učenja**

Pokazatelj C.1.11 | Svi učenici učestvuju u vanškolskim aktivnostima

- I. Da li svi učenici mogu da nađu aktivnosti koje ih zanimaju?
- II. Da li postoji transport kojim se učenicima koji stanuju daleko ili imaju ograničenu pokretljivost omogućava da učestvuju u aktivnostima posle nastave?
- III. Da li se svi učenici podstiču da učestvuju u muzičkim, dramskim i fizičkim aktivnostima?
- IV. Da li dečaci i devojčice mogu da učestvuju u istopolnim grupama ako postoje aktivnosti u kojima jedan pol dominira, na primer kompjuterski, šahovski klub ili hor?
- V. Da li postoje mogućnosti za istopolne grupe u slučajevima kada su mešovite aktivnosti zabranjene zbog kulturoloških, religioznih ili drugih razloga?
- VI. Da li se deca i mladi ljudi odvrćaju od monopolskog korišćenja prostora u dvorištu ili igralištu, na primer samo za fudbal?
- VII. Da li učenici uče repertoar igara na otvorenom u koje mogu da se uključe deca sa različitim sposobnostima?
- VIII. Da li učenici koji su odabrani da predstavljaju svoja odeljenja odražavaju raznolikost učenika u školi?
- IX. Da li učenici koji su odabrani da predstavljaju školu odražavaju raznolikost učenika u školi?
- X. Da li na školskim izletima, uključujući i putovanja u inostranstvo, mogu da učestvuju svi učenici škole bez obzira na postignuća ili ometenost?
- XI. Da li je svim učenicima pružena mogućnost da učestvuju u vanškolskim aktivnostima?
- XII. Da li je svim učenicima pružena mogućnost da učestvuju u aktivnostima koje podržavaju sve zajednice i koje su korisne za sve zajednice u školskom okruženju?
- XIII. Da li igre i časovi fizičkog vaspitanja podstiču sport i vežbanje za sve?

XIV. Da li sportski dani uključuju aktivnosti u kojima svako može da učestvuje bez obzira na nivo spretnosti, sposobnosti ili ometenost.

Dodatna pitanja

-
-
-

POKAZATELJI SA PITANJIMA

DIMENZIJA C **Razvijanje inkluzivne prakse**

C.2 | Mobilizacija resursa

Pokazatelj C. 2.1 | Različitosti među učenicima koriste se kao resursi za nastavu i učenje

- I. Da li su učenici podstaknuti da razmenjuju svoja znanja i iskustva, na primer o različitim zemljama, regionima i delovima grada ili o istoriji njihovih porodica?
- II. Da li se prepoznaje sposobnost učenika da pruže emotivnu podršku i da li se ona koristi pažljivo?
- III. Da li učenici sa više znanja ili sposobnosti u nekoj oblasti, podučavaju učenike koji imaju manje znanja ili sposobnosti?
- IV. Da li postoje prilike da učenici različite starosti pomognu jedni drugima?
- V. Da li su za podučavanje drugih izabrani najrazličitiji učenici?
- VI. Da li se smatra da svako, bez obzira na postignuće ili ometenost, daje značajan doprinos procesu predavanja ili učenja?
- VII. Da li se različitost jezika kojima učenici govore koristi kao sastavni deo nastavnog programa i kao jezički resurs za rad na stranim jezicima?
- VIII. Da li učenici koji su prevazišli neki odredjeni problem prenose iskustva koja su tom prilikom stekli?
- IX. Da li se prepreke u učenju i učešću nekih učenika, na primer u mogućnosti da fizički pristupe nekom delu zgrade ili nekom od delova nastavnog programa, koriste kao zadaci ili projekti u rešavanju problema?

Dodatna pitanja

-
-
-

POKAZATELJI SA PITANJIMA

DIMENZIJA C **Razvijanje inkluzivne prakse**

C.2 | Mobilizacija resursa

Pokazatelj C. 2.2 | Stručnost školskog osoblja se u potpunosti koristi

- I. Da li su sva znanja i veštine školskog osoblja poznata, pored onih koji su dati u opisu njihovog radnog mesta?
- II. Da li se školsko osoblje podstiče da podeli sva svoja znanja i veštine kako bi pomogli učenje?
- III. Da li se školsko osoblje podstiče da razvija svoja znanja i veštine?
- IV. Da li se raznolikost jezika kojim govori školsko osoblje koristi kao resurs za učenike?
- V. Da li školsko osoblje sa poebnim znanjima i veštinama nudi svoju pomoć drugima?
- VI. Da li su različite kulture i poreklo školskog osoblja ugradjeni u razvoj nastavnog programa i nastavu?
- VII. Da li postoje formalne i neformalne prilike da školsko osoblje razreši svoja pitanja u vezi sa učenicima oslanjajući se na mišljenja i stručnost svojih kolega ?
- VIII. Da li školsko osoblje nudi neka alternativna viđenja u vezi sa pitanjima oko učenika?
- IX. Da li školsko osoblje uči na primeru poučne prakse i iskustava iz drugih škola?
- X. Da li je školsko osoblje iz lokalnih specijalnih škola pozvano da podeli svoja iskustva sa školskim osobljem iz redovnih škola?

Dodatna pitanja

-
-
-

POKAZATELJI SA PITANJIMA

DIMENZIJA C **Razvijanje inkluzivne prakse**

C.2 | Mobilizacija resursa

Pokazatelj C. 2.3 | Školsko osoblje razvija resurse za podršku učenju i učešću

- I. Da li nastavnici razvijaju zajedničke, primenjive resurse za podršku učenju?
- II. Da li svo školsko osoblje zna za resurse koji su raspoloživi za podršku njihovim časova?
- III. Da li biblioteka pomaže samostalno učenje?
- IV. Da li je biblioteka organizovana tako da svima pomaže da uče?
- V. Da li postoji dovoljan izbor kvalitetne beletristike i nebeletristike za sve učenike na različitim jezicima kojima se učenici služe?
- VI. Da li je adekvatno prilagođen sadržaj nastavnog programa, na primer, u krupnoj štampi, audio kasetama ili brajovom pismu, dostupan svim učenicima sa ometenošću?
- VII. Da li postoji dobro organizovana video biblioteka?
- VIII. Da li su kompjuteri uključeni u predavanja kroz nastavni program?
- IX. Da li postoji sistem za efektivno korišćenje obrazovnog televizijskog programa bez nastavnog programa?
- X. Da li se elektronska pošta i Internet koriste efikasno od strane školskog osoblja kao pomoć u procesu nastave i učenja?
- XI. Da li svi učenici imaju mogućnost da komuniciraju sa drugima koji su daleko, bilo pismenim putem, telefonom ili elektornskom poštom?
- XII. Da li učenici efikasno koriste Internet kao pomoć u izradi školskih zadataka ili domaćih zadataka?
- XIII. Da li se kasetofoni koriste kao pomoć usmenom radu u okviru nastavnog programa?
- XIV. Da li se nove tehnološke mogućnosti iskorišćavaju kada postanu dostupne, na primer, programi prepoznavanja glasa kao pomoć učenicima koji imaju izuzetno velike probleme u pisanju?

XV. Da li se radne tabele koriste samo kada ih učenici jasno razumeju i kada proširuju njihovo učenje?

Dodatna pitanja

-
-
-

POKAZATELJI SA PITANJIMA

DIMENZIJA C Razvijanje inkluzivne prakse

C.2 | Mobilizacija resursa

Pokazatelj C. 2.4 | Resursi u zajednici su poznati i koriste se

I. Da li postoji dobro vođena i redovno dopunjavana evidencija o resursima u zajednici, koji mogu pomoći proces predavanja i učenja?

To može da uključuje sledeće:

- Muzeje
- umetničke galerije
- lokalne verske centre
- predstavnike socijalnih grupacija i udruženja
- okružna, gradska, opštinska i regionalna veća
- lokalna preduzeća
- bolnice
- staračke domove
- policijsku službu
- vatrogasnu službu
- volonterska udruženja
- sportske centre i objekte
- parkove
- nadležne ustanove za vodu, reke i kanale
- političare
- lidere etničkih manjina
- sindikate
- kancelarije za savetovanje građana
- biblioteke
- gradske i seoske farme
- vlasti iz unutrašnjosti, seoskih sredina
- ustanove za očuvanje spomenika grada
- železničke stanice, aerodrome, nadležne u oblasti transporta
- centre za učenje
- ostale obrazovne ustanove, više škole, univerzitete

- II. Da li članovi različitih zajednica iz okruženja daju doprinos nastavnom programu u školi?
- III. Da li se roditelji/staratelji i ostali članovi lokalne zajednice koriste kao resurs podrške na časovima?
- IV. Da li su odrasli sa ometenošću uključeni u pružanje pomoći i podrške učenicima u školi?
- V. Da li ljudi koji rade u tom kraju nastupaju kao mentori i pomažu učenicima koji se suočavaju sa teškoćama?
- VI. Da li su resursi koji su dostupni nekim kućama, kao referentni materijal, ponekad dostupni kao podrška i pomoć svim učenicima?

Dodatna pitanja

-
-
-

POKAZATELJI SA PITANJIMA

DIMENZIJA C **Razvijanje inkluzivne prakse**

C.2 | Mobilizacija resursa

Pokazatelj C. 2.5 | Školska sredstva su pravedno raspoređena tako da podržavaju inkluziju

- I. Da li postoji otvorena i ravnopravna raspodela sredstava u školi?
- II. Da li je jasno kako se sredstva koriste za pomoć učenicima različitih uzrasta i postignuća?
- III. Da li su sredstva usmerena na pomoć i podsticanje samostalnog učenja?
- IV. Da li je školsko osoblje upoznato sa sredstvima dodeljenim školi za pomoć učenicima koji su kategorizovani kao »učenici sa posebnim obrazovnim potrebama« ?
- V. Da li se sredstva namenjena za »posebne obrazovne potrebe« koriste da povećaju mogućnosti škole da odgovori na postojeće različitosti?
- VI. Da li se sredstva podrške usmeravaju na prevenciju prepreka za učenje i učešće i smanjenje kategorizacije učenika?
- VII. Da li školsko osoblje redovno procenjuje kako se koriste dobijena sredstava, tako da ih mogu koristiti fleksibilno da bi odgovorili na promenljive potrebe svih učenika?

Dodatna pitanja

-
-
-

IV DEO

ZAKLJUČAK I UPITNICI

Zaključak: **prioriteti za razvoj**

Upitnik 1 **pokazatelji**

Upitnik 2 **prilagođeni pokazatelji (učenici i roditelji/staratelji)**

Upitnik 3 **moja osnovna škola**

Upitnik 4 **moja srednja škola**

Upitnik 5 **srednja škola (roditelji/staratelji)**

ZAKLJUČAK

Prioriteti za razvoj

Molimo Vas, označite štikliranjem bilo koju grupu kojoj vi pripadate, a označava Vaš odnos sa školom:

- nastavnik pomoćnik nastavnika nenastavno osoblje
 učenik roditelj / staratelj školska uprava neka druga grupa (navedite koja)

Navedite jedan ili dva svoja prioriteta za razvoj škole u dole navedenim oblastima. Oni mogu biti navedeni kao pokazatelj ili grupa pokazatelja, pitanje ili grupa pitanja ili tema koja nije pokrivena materijalima Indeksa. Treba da imate u vidu uticaj predloga iz jedne dimenzije na promene u drugim dimenzijama.

DIMENZIJA A Stvaranje inkluzivne kulture

Izgradnja zajednice *Pokazatelji / pitanja / druge teme*

Uspostavljanje inkluzivnih vrednosti *Pokazatelji / pitanja / druge teme*

DIMNEZIJA B Kreiranje inkluzivne politike

Razvijanje škole za sve *Pokazatelji / pitanja / druge teme*

Organizovanje podrške različitostima *Pokazatelji / pitanja / druge teme*

DIMENZIJA C Razvoj inkluzivne prakse

Organizovanje nastave i učenja *Pokazatelji / pitanja / druge teme*

Mobilizacija resursa *Pokazatelji / pitanja / druge teme*

upitnik 1
POKAZATELJI

Molimo Vas, označite štikliranjem bilo koju grupu kojoj vi pripadate, a označava Vaš odnos sa školom:

- nastavnik pomoćnik nastavnika nenastavno osoblje
 učenik roditelj / staratelj školska uprava neka druga grupa (navedite koja)

Molimo Vas da štiklirate kvadratić koji označava vaše mišljenje.

	potpuno se slažem	delimično se slažem	ne slažem se	potrebno mi je još informacija
DIMENZIJA A Stvaranje inkluzivne kulture				
A.1.1 Svako oseća da je dobrodošao				
A.1.2 Učenici pomažu jedni drugima				
A.1.3 Školsko osoblje međusobno dobro saraduje				
A.1.4 Školsko osoblje i učenici se ophode jedni prema drugima s poštovanjem				
A.1.5 Postoji partnerski odnos između školskog osoblja i roditelja/staratelja				
A.1.6 Školsko osoblje i školska uprava dobro saraduju				
A.1.7 Sve lokalne zajednice su uključene u školu				
A.2.1 Od svih učenika se očekuje mnogo				
A.2.2 Školsko osoblje, školska uprava, roditelji/staratelji i učenici dele filozofiju inkluzije				
A.2.3 Učenici se jednako uvažavaju				
A.2.4 Školsko osoblje i učenici se odnose jedni prema drugima kao prema ljudskim bićima i kao prema osobama sa određenom „ulogom“				
A.2.5 Školsko osoblje nastoji da ukloni prepreke za učenje i učešće u svim vidovima škole				
A.2.6 Škola teži da smanji sve oblike diskriminacije				
DIMENZIJA B Kreiranje inkluzivne politike				
B.1.1 Zapošljavanje i unapređivanje nastavnog osoblja je pravično				
B.1.2 Novom školskom osoblju se pomaže da se uklopi u školsku sredinu				
B.1.3 Škola nastoji da primi sve učenike iz lokalne zajednice				
B.1.4 Školska zgrada i prostor su uređeni tako da budu pristupačni za sve				

B.1.5 Svim novim učenicima se pomaže da se uklope u školsku sredinu				
B.1.6 Škola organizuje odeljenja tako da se uvažava sva deca				
B.2.1 Svi oblici podrške su koordinisani				
B.2.2 Aktivnosti za usavršavanje nastavnika pomažu nastavnicima da odgovore na različitosti među učenicima				
B.2.3 Politika „posebnih obrazovnih potreba“ je politika inkluzije				
B.2.4 Pravilnik za rad sa decom sa posebnim obrazovnim potrebama koriste se za smanjivanje prepreka za učenje i učešće svih učenika				
B.2.5 Podrška za decu koja uče engleski kao dopunski jezik je usklađena sa podrškom učenju				
B.2.6 Politika podrške vaspitanju i ponašanju povezana je sa politikom razvoja školskih programa i podrške učenju				
B.2.7 Smanjeni su pritisci od disciplinskih isključivanja učenika				
B.2.8 Smanjene su prepreke za pohađanje nastave				
B.2.9 Nasilno ponašanje je smanjeno				
DIMENZIJA C Razvijanje inkluzivne prakse				
C.1.1 Nastava je planirana tako da svi učenici mogu da uče				
C.1.2 Časovi podstiču učešće svih učenika				
C.1.3 Časovi razvijaju razumevanje različitosti				
C.1.4 Učenici su aktivno uključeni u svoje učenje				
C.1.5 Učenici uče kroz zajednički rad				
C.1.6 Ocenjivanje doprinosi postignuću svih učenika				
C.1.7 Disciplina u učionici zasniva se na uzajamnom poštovanju				
C.1.8 Nastavnici planiraju, održavaju i procenjuju nastavu kroz zajedničku saradnju				
C.1.9 Pomoćnici nastavnika pomažu učenju i učešću svih učenika				
C.1.10 Domaći zadaci doprinose učenju svih učenika				
C.1.11 Svi učenici imaju ulogu u vannastavnim aktivnostima				
C.2.1 Različitosti među učenicima koriste se kao resurs za nastavu i učenje				

C.2.2 Stručnost školskog osoblja je u potpunosti iskorišćena				
C.2.3 Školsko osoblje razvija resurse za podršku učenju i učešću				
C.2.4 Resursi u zajednici su poznati i iskorišćeni				
C.2.5 Školska sredstva su pravedno raspoređena tako da podržavaju inkluziju				

Prioriteti za razvoj

1

2

3

4

5

u p i t n i k 2
prilagođeni pokazatelji
 (učenici i roditelji / staratelji)

Da li ste Vi:

učenik roditelji / staratelj

	potpuno se slažem	delimično se slažem	ne slažem se
KULTURA			
1 Svako oseća da je dobrodošao			
2 Učenici pomažu jedni drugima			
3 Školsko osoblje međusobno dobro saraduje			
4 Školso osoblje i učenici se ophode jedni prema drugima sa poštovanjem			
5 Roditelji osećaju da su uključeni u školske aktivnosti			
6 Školsko osoblje i školska uprava dobro saraduju			
7 Nastavnici ne favorizuju jednu grupu dece i mladih u odnosu na druge			
8 Nastavnici nastoje da pomognu svim učenicima da daju najbolje i najviše što mogu			
9 Nastavnici misle da su svi učenici podjednako važni			
POLITIKA			
10 Škola olakšava učenicima sa ometenošću da dođu u tu školu			
11 Kada si prvi put došao u školu pomogli su ti da se osećaš prihvaćeno			
12 Nastavnici vole da drže nastavu u svim svojim odeljenjima			
13 Nastavnici nastoje da reše probleme u ponašanju i ne žele da deca napuste školu			
14 Nastavnici puno rade da školu učine privlačnim i prijatnim mestom			
15 Učinjeno je sve što je moguće da se spreči nasilno ponašanje			
PRAKSA			
16 Nastavnici nastoje da nastava bude razumljiva svim učenicima			
17 Učenici se uče da poštuju ljude drugačijeg porekla od svog			
18 Učenici uglavnom znaju šta će se sledeće učiti na časovima			
19 Na časovima nastavnici očekuju da učenici pomognu jedni drugima			

20 Na većini časova učenici i nastavnici se lepo ophode jedni prema drugima			
21 Nastavnici pomažu svima koji imaju teškoće na časovima			
22 Pomoćnici nastavnika rade sa svakim kome je potrebna pomoć			
23 Domaći zadaci pomažu u učenju i dobro su objašnjeni			
24 Organizovane su aktivnosti van časa koje su svima interesantne			

Navedite tri promene koje biste voleli da se naprave u školi.

1

2

3

upitnik 3
 MOJA OSNOVNA ŠKOLA

Ja sam devojčica Ja sam dečak
 Ja sam u odeljenju _____

	potpuno se slažem	delimično se slažem	ne slažem se
1. Nekada radim na času u paru sa drugom/drugaricom			
2. Nekada je odeljenje podeljeno u radne grupe			
3. Pomažem drugu/drugarici u radu kada im teško ide			
4. Moji drugovi/drugarice mi pomažu u radu kada meni teško ide			
5. Moj rad je istaknut na zidu/panou da ga drugi vide			
6. Moj nastavnik/nastavnica voli da čuje moje ideje			
7. Moj nastavnik/nastavnica voli da mi pomogne u mom radu			
8. Volim da pomognem nastavniku/nastavnici kada treba da se uradi neki posao			
9. Mislim da su pravila u našem odeljenju pravedna			
10. Neka deca u mom odeljenju nazivaju druge ružnim imenima			
11. Ponekad sam izložena nasilnom ponašanju na igralištu			
12. Kad god se osećam nesrećno u školi tu je neko od odraslih da me pazi			
13. Kada se deca u odeljenju svađaju nastavnik/nastavnica pravedno razreši svađu			
14. Mislim da postavljanje ciljeva za polugodište pomaže poboljšanju mog rada			
15. Nekada mi nastavnik/nastavnica pomogne da izaberem šta da radim			
16. Zadovoljan/Zadovoljna sam kad dobro uradim zadatak			
17. Kada imam domaći zadatak obično mi je jasno šta treba da radim			
18. Moj nastavnik/nastavnica voli da čuje šta radim kod kuće			
19. Moja porodica misli da je ovo dobra škola			
20. Ako ne dođem na časove moj nastavnik/nastavnica me pita gde sam bio/bila			

Tri stvari koje najviše volim u mojoj školi su:

1

2

3

Tri stvari koje ne volim u mojoj školi su:

1

2

3

Hvala na pomoći!

upitnik 4
 MOJA SREDNJA ŠKOLA

Ja sam devojčica Ja sam dečak
 Ja sam u odeljenju _____

	potpuno se slažem	delimično se slažem	ne slažem se
1. Na časovima često radim u paru ili grupi sa drugim učenicima			
2. Uživam u većini časova			
3. Kada imam problem u radu tražim pomoć od profesora			
4. U školi učim puno stvari			
5. Moji drugovi/drugarice mi pomažu kad imam problema u radu			
6. To što imam pomoćnika nastavnika na nekim časovima pomaže mi u učenju			
7. Na časovima, profesori su zainteresovani da čuju moje ideje			
8. Profesorima ne smeta ako pravim greške u radu sve dok se trudim			
9. Moji radovi su prikazani na zidovima/panoima u školi			
10. Kompletno osoblje škole je prijateljski raspoloženo prema meni			
11. Mislim da su profesori pravedni kada kažnjavaju učenike			
12. Mislim da su profesori fer kada hvale ili nagrađuju učenike			
13. Mislim da neki profesori neke učenike vole više od drugih			
14. Kada imam domaći zadatak uglavnom mi je jasno šta treba da radim			
15. Obično uradim domaći zadatak koji mi je zadat			
16. Uglavnom volim da budem u školi			
17. Ovo je škola u koju sam hteo/htela da idem posle osnovne škole			
18. Mislim da je ovo najbolja škola u ovom kraju			
19. Moja porodica misli da je ovo dobra škola			
20. U ovoj školi je dobro što ima učenike različitog porekla			
21. U ovoj školi se s poštovanjem odnose prema učenicima sa ometenošću			
22. Svaki učenik koji živi u blizini ove škole je dobrodošao u školi			
23. Ako se stvarno ružno ponašate u ovoj školi poslaće vas kući			
24. Škola je u pravu kada pošalje kući učenika koji se ružno ponaša			

25. Imam dobre drugove/drugarice u školi			
26. Brine me to što me nazivaju različitim imenima u školi			
27. Brine me to što sam izložen/a nasilnom ponašanju u školi			
28. Ako bih bila/bio izložen nasilništvu rekao/rekla bih to profesoru			
29. U pauzi za ručak nekad se pridružim nekoj sekciji ili se bavim sportskim aktivnostima			
30. Posle škole nekad se pridružim nekoj sekciji ili se bavim sportskim aktivnostima			
31. Ima mesta u školi gde mogu da odem i da se osećam prijatno u pauzi za ručak			
32. Volim svog mentora / razrednog starešinu			
33. Moj mentor / razredni starešina me voli			
34. Ako sam odsutan iz škole moj razredni starešina želi da zna gde sam bio/bila			

Navedite tri stvari koje biste najviše voleli da promenite u vašoj školi:

1

2

3

Hvala na pomoći!

upitnik 5

Upitnik za roditelje srednjoškolaca

Molimo Vas da označite razred u koji vaše dete/deca ide/idu u ovoj školi

I razred

II razred

III razred

IV razred

Zatim štiklirajte onaj kvadratić koja odgovara vaše mišljenju..

	potpuno se slažem	delimičn o se slažem	ne slažem se
1. Ova škola je bila moj najbolji izbor za moje dete/decu			
2. Moje dete/deca je htelo da ide u ovu školu			
3. Informacije koje sam dobio/la kada smo prvi put došli u školu su bile odlične			
4. Polugodišnji informatori me pravovremeno informišu o svim promenama u školi			
5. Mislim da me škola dobro obaveštava o napredovanju mog deteta/dece			
6. Mislim da je školsko osoblje prijateljski raspoloženo prema meni i drugim roditeljima/starateljima			
7. Kada sam zabrinut/a zbog napredovanja mog deteta znam kome da se obratim			
8. Ako prenesem nastavnicima svoju zabrinutost u vezi sa napredovanjem svog deteta siguran/na sam da će moje mišljenje shvatiti ozbiljno			
9. Škola mi daje jasne informacije o tome kako mogu da pomognem svom detetu/decu u školskom radu kod kuće			
10. Moje dete uživa kada je u ovoj školi			
11. Mislim da se profesori više trude da pomognu nekim učenicima nego nekim drugim			
12. Svi učenici koji žive u okruženju su dobrodošli u školi			
13. Sve porodice se jednako uvažavaju bez obzira na poreklo			
14. Nasilništvo predstavlja problem u ovoj školi			
15. Ako se učenici ružno ponašaju sasvim je na mestu da ih pošalju kući			
16. Ako se učenik stalno ponaša ružno trebalo bi ga trajno isključiti iz škole			

17. Moje dete se redovno uključuje u sekcije ili aktivnosti koje se održavaju za vreme ručka ili posle škole			
18. Pre nego što uvedu neke izmene, škola pita roditelje za mišljenje			
19. Školsko osoblje više ceni one roditelje koji su uključeni u pomaganje školi nego one koji nisu			
20. Profesori u ovoj školi podstiču sve učenike da rade najbolje što mogu, a ne samo one najsposobnije			

Hvala Vam što ste popunili ovaj upitnik.!

Molimo Vas, ako imate neki komentar, sugestiju ili predlog za školu koji mogu pomoći da škola postane što bolje mesto za Vaše dete, ne ustručavajte se da ga ovde iznesete

V deo

Dodatna literatura

**DEE (Disability Equality in Education) – Jednakost u obrazovanju za decu ometenu u razvoju
(Obuka za inkluziju)**